

Vsebina.

I. Okrožnica papeža Pija XI. o obnovi socialnega reda po evangelijskih načelih ob štiridesetletnici okrožnice Leona XIII. »Rerum novarum«	313—359
II. Opombe	359—380

»Čas«, znanstvena revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska cesta 17/III., in dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

OKROŽNICA PAPEŽA PIJA XI. O OBNOVI SOCIALNEGA REDA PO EVANGELJSKIH NAČELIH

ob štiridesetletnici
okrožnice Leona XIII. »Rerum novarum«.

1. Ob štiridesetletnici znamenite okrožnice Leona XIII. »Rerum novarum« se ves katoliški svet s hvaležnim srcem spominja te okrožnice in hoče nje spomin dostojno proslaviti.

»Rerum novarum«.

2. Sicer je bil temu odličnemu spomeniku pastirske skrbi Naš prednik nekak temelj položil že z drugimi okrožnicami; tako z okrožnicami o počelu človeške družbe, ki je družina in zakrament svetega zakona¹, o izviru svetne oblasti² in nje redni zvezi s Cerkvijo³, o poglobitvini dolžnostih krščanskih državljanov⁴, z okrožnicama zoper nazore socialistov⁵ in zoper zmotne nauke o človeški svobodi⁶ in z drugimi, ki je v njih Leon zadostno izrazil svoje misli — vendar je imela okrožnica »Rerum novarum« to posebnost, da je vprav tedaj, ko je bilo najbolj primerno in potrebno, dala človeštvu varne smernice, kako rešiti tisto težko vprašanje človeške družbe, ki se imenuje »socialno vprašanje«.

Povod okrožnici »Rerum novarum«.

3. Proti koncu XIX. stoletja so novi načini gospodarstva in novi napredki obrti v večini narodov dosegli to, da se je človeška družba bolj in bolj razcepila v dva razreda: eden,

¹ Okrožnica »Arcanum«, 10. febr. 1880.

² Okrožnica »Diuturnum«, 29. jun. 1881.

³ Okrožnica »Immortale Dei«, 1. nov. 1885.

⁴ Okrožnica »Sapientiae christianae«, 10. jan. 1890.

⁵ Okrožnica »Quod apostolici muneris«, 28. dec. 1878.

⁶ Okrožnica »Libertas«, 20. jun. 1888.

po številu majhen, je užival domala vse ugodnosti, ki so jih novodobni izumi prinesli v takem obilju, drugi, obsegajoč silno množico delavcev, se je tlaččen od uboštva in bede zastonj trudil, da bi se rešil te stiske.

4. Takšne razmere so seveda lahko prenašali tisti, ki so v svojem izobilju in bogastvu sodili, da so te razmere pač le posledica nujnih gospodarskih zakonov, in ki so hoteli zato vso skrb, kako pomagati ubogim, naložiti samo ljubezni, kakor da bi ljubezen morala pokrivati krivice, ki jih zakonodavci niso le molče trpeli, temveč časih celo odobraval. A nikakor niso bili zadovoljni s takšnimi razmerami delavci, ki jih je tlačil bedni položaj. Le-ti niso bili voljni še dalje nositi ta pretrdi jarem; nekateri, gnani od zlih nasvetov, so težili za splošnim prevratom, drugi, ki jih je krščanska vzgoja strašila od takih naklepov, so bili vsaj te misli, da je treba mnogo stvari nujno in čim najhitreje preurediti.

5. Istega mnenja so bili tudi mnogi katoličani, duhovniki in lajiki, ki jih je že dolgo naganjala čudovita ljubezen, da bi lajšali proletarcem nezasluženi bedni položaj, in ki si nikakor niso mogli misliti, da bi se tako velika in tako krivična razlika v razdelitvi časnih dobrin res skladala z voljo modrega Stvarnika.

6. Ti so v tem žalostnem socialnem neredu iskali nujne pomoči ter močne obrambe zoper še večje nevarnosti, toda radi slabosti človeškega duha tudi pri najboljših se v nasprotju mnenj niso vedeli kam obrniti, zavračani od enih kot nevarni novotarji, ovirani od drugih, ki so jim sicer bili tovariši pri dobrih delih, a so bili glede tega drugačnega mnenja.

7. V toliki razdvojenosti duhov, ko se je z ene in druge strani in ne vedno mirno doganjala pravda, so se oči vseh, kakor že dostikrat, obračale k stolici sv. Petra, k sveti zakladnici vse resnice, odkoder izhajajo besede zveličanja v ves svet. V nenavadnem številu so se zatekali k nogam Kristusovega namestnika na zemlji kakor veščaki v socialnih rečeh tako tudi delodajavci in delavci sami in ga soglasno prosili, da bi jim pokazal varno pot.

8. Modri papež je o tem dolgo sam v sebi in pred Bogom razmišljal, se posvetoval z najbolj izvedenimi možmi, tehtal pozorno razloge s te in one strani in nazadnje sklenil, v zavesti svojega apostolskega zvanja⁷, da se ne bi zdelo, kakor da

⁷ Okrožnica »Rerum novarum«, 15. maja 1891.

z molkom zanemarja svojo dolžnost⁸, izpregovoriti v moči božjega, izročnega mu učiteljstva, vsej krščanski Cerkvi in vsemu človeštvu.

9. Oglasil se je torej dne 15. maja 1891 tako dolgo zaželjeni glas, ki ga ni ne oplašila težavnost vprašanj, ne oslabila starost, temveč okrepila živa moč, in učil je človeško družino, naj krene v socialnih rečeh na nova pota.

Osnovne točke.

10. Znani so Vam, častiti bratje in ljubi sinovi, dobro znani čudoviti nauki, ki so okrožnico »Rerum novarum« na veke proslavili. Dobri pastir, ki ga je bolelo, da »živi tako velik del ljudi v tako nezasluženem žalostnem in bednem položaju«, je sklenil sam velikodušno se zavzeti za pravdo delavcev, ki so jih »nesrečne razmere prepustile osamljene in brez obrambe nečlovečnosti gospodarjev in razbrzdanemu pohlepu tekmovalcev«⁹, ne da bi iskal pomoči bodisi pri liberalizmu, bodisi pri socializmu, ki se je od njiju eden pokazal docela nezmožnega, da bi socialno vprašanje pravilno rešil, drugi pa je predložil pomočke, ki bi bili še hujše zlo in bi pahnili človeško družbo v še hujše nevarnosti.

11. Papež je rabil le svojo pravico, dobro vedoč, da je skrb za vero in za zadeve, ki so ž njo v tesni zvezi, predvsem njemu izročena, saj je šlo za vprašanja, ki jim »brez vere in Cerkve ni nobene količkaj verjetne rešitve«¹⁰. Oprt le na neizpremenljiva načela prave pameti in božjega razodetja, je zavestno, kakor kdor ima oblast¹¹, oznanil in proglašil »pravice in dolžnosti, ki morajo družiti med seboj bogatince in proletarce, tiste, ki dajejo snov, in tiste, ki dajejo delo«¹², kakor tudi, kaj naj stori Cerkev, kaj vladarji, kaj tisti sami, za katere gre.

12. Apostolski glas se tudi ni zaman oglašil. Strmeč so ga poslušali, z velikim ugodjem sprejeli ne le poslušni sinovi Cerkve, temveč tudi premnogi taki, ki so zablodili daleč od resnice in edinosti vere, in domala vsi, ki so se poslej bodisi z zasebnim studijem ali kot zakonodavci trudili s socialnimi in gospodarskimi vprašanji.

⁸ Prim. okrožnico »Rerum novarum«, n. 13.

⁹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 2.

¹⁰ Prim. okrožnico »Rerum novarum«, n. 13.

¹¹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 1.

¹² Mt. 7, 29.

13. A najbolj veseli so sprejeli okrožnico krščanski delavci, ki so videli, da se je zavzela zanje najvišja oblast na zemlji, in tudi plemeniti možje, ki so se že dolgo trudili, kako bi pomagali delavcem, a niso našli drugega kakor vnemarnost pri mnogih, mrzko sumničenje ali celo odkrito sovražnost pri drugih. Po pravici so zato vsi ti v takšni časti imeli to apostolsko okrožnico, da tu in tam še zdaj vsako leto na razne načine hvaležno obhajajo nje spomin.

14. Vendar pa v tolikem soglasju ni bilo brez razglasja. Nekateri, tudi med katoličani, so Leonov nauk, tako vzvišen, tako globok, svetu tako nov, sumničili, nekaterim pa je bil celo v pohujšanje. Seveda, ta nauk je pogumno napadal in prevračal malike liberalizma, preziral zastarane predsodke, proti pričakovanju prehiteval čase, tako da se počasni niso mogli baviti s to novo socialno filozofijo, plašljivi pa so se bali iti na take višine. Nekateri pa so se sicer čudili tej luči, a so mislili, da kaže le neko umišljeno lepo stanje, ki bi si ga bilo želeli, a ga ni pričakovati.

Namen nove okrožnice.

15. Zdelo se nam je torej primerno, častiti bratje in ljubi sinovi, da porabimo priliko, ko vsi in povsod, zlasti pa katoliški delavci, ki so se iz vseh krajev sešli v tem večnem mestu, s toliko vnemo obhajajo štiridesetletnico okrožnice »Rerum novarum«, in obnovimo spomin na vse dobrote, ki so tako obilno potekle iz te okrožnice za vso katoliško Cerkev in vse človeštvo, obranimo nauk velikega učitelja v socialnih in gospodarskih vprašanjih nekaterih pomislekov in nekatera poglavja obširneje pojasnimo, presodimo naposled današnje gospodarstvo in kaj je s socializmom ter razkrijemo korenino sedanje socialne zmede, obenem pa pokažemo edino pot rešilne obnove, namreč obnovo krščanskih nravi. Vse to bomo obravnavali v treh delih, ki bo v njih vsa vsebina te okrožnice.

I.

O DOBROTAH, KI SO POTEKLE IZ OKROŽNICE »RERUM NOVARUM«.

16. Da začnemo s tem, kar smo dejali, da bomo obravnavali na prvem mestu, moramo po opominu sv. Ambrozija:

»ni večje dolžnosti kakor je zahvala«¹³, najprej presrčno zahvaliti vsemogočnega Boga za velike dobrote, ki jih je prinesla Cerkev in človeški družbi okrožnica »Rerum novarum«. Če bi hoteli te dobrote le površno omeniti, bi morali obnoviti v spominu vso zgodovino zadnjih štirideset let, kolikor se tiče socialnega vprašanja. Moremo pa vse primerno zajeti v tri poglavja glede na trojne vrste pomoč, ki si jo je želel Naš prednik pri svojem velikem obnovitvenem delu.

1. Kaj je storila Cerkev.

17. Česa je bilo pričakovati najprej od Cerkve, to je Leon sam sijajno razložil, namreč: »Cerkev zajema iz evangelija nauke, ki morejo socialni spor ali popolnoma poravnati ali mu vsaj vzeti ostrino in ga ublažiti; Cerkev ne uči samo, temveč se tudi prizadeva z zapovedmi voditi življenje in nravi posameznikov; Cerkev tudi z raznimi prekoristnimi ustanovami izboljšuje položaj proletarcev.«¹⁴

Glede na nauk.

18. Teh dragocenih virov pa Cerkev ni pustila neizrabljenih, ampak je obilno iz njih zajemala za skupno dobro zaželenega miru. Že Leon sam, a tudi njegovi nasledniki so socialne in gospodarske nauke okrožnice »Rerum novarum« zopet in zopet, sedaj z živo besedo, sedaj v pismih oznanjali in poudarjali ter glede na zahteve razmer in časov primerno uporabljali, vedno z očetovsko ljubeznijo in pastirsko stanovitnostjo, predvsem v obrambo ubogih in slabotnih¹⁵. Prav tako so ravnali škofje, ki so te nauke skrbno in umno tolmačili, razlagali in po mislih in navodilih svete stolice na različne krajevne razmere prilagojali¹⁶.

¹³ S. Ambros., De excessu fratris sui Satyri, l. I, 44.

¹⁴ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 13.

¹⁵ Naj omenimo le te: Leona XIII. apostolsko pismo »Praeclara«, 20. jun. 1894; okrožnica »Graves de communi«, 18. jan. 1901; Pija X. Motu proprio »De Actione populari christiana«, 8. dec. 1903; Benedikta XV. okrožnica »Ad beatissimi«, 1. nov. 1914; Pija XI. okrožnica »Ubi arcano«, 23. dec. 1922; okrožnica »Rite expiatis«, 30. aprila 1926.

¹⁶ Prim. La Hiérarchie catholique et le Problème social depuis l'Encyclique »Rerum novarum« 1891—1931, pp. XVI—335; éd. »Union internationale d'Etudes Sociales fondée à Malines en 1920 sous la présidence du Card. Mercier«. — Paris, éd. »Spes« 1931.

19. Zato ni čuda, da so se pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve premnogi učeni možje, duhovni in svetni, lotili socialne in gospodarske vede in jo obravnavali po zahtevah naše dobe, zlasti s tem namenom, da bi neizpremenjeni in neizpremenljivi nauk Cerkve čim bolj pomogel novim potrebam.

20. Tako je nastala nekaka katoliška socialna znanost, ki ji je Leonova okrožnica pokazala in razsvetila pot in ki jo dan za dnem goje in bogate z neutrudnim delom tisti zbrani možje, ki smo jih imenovali pomočnike Cerkve. Ti je tudi ne skrivajo po učenih skroviščih, temveč jo podajajo javno, kakor jasno izpričujejo prekornosti in dobro obiskani socialni tečaji po katoliških univerzah, akademijah in bogoslovnih učiliščih, pogostni in plodonosni socialni shodi ali »tedni«, socialni krožki, kakor tudi raznovrstni primerni in dobri socialni spisi.

21. A korist, ki jo je prinesla Leonova okrožnica, ni ostala v teh mejah. Nauki okrožnice »Rerum novarum« so počasi in neopazno prevzeli tudi take, ki so zunaj katoliškega edinstva in ki ne priznavajo cerkvene oblasti. Tako so postala katoliška socialna načela polagoma skupna last človeštva in z veseljem ugotavljamo, da se navajajo in branijo večnostna načela, ki jih je Naš prednik blažega spomina tako krepko proglasil, neredko ne le v nekatoliških časopisih in delih, temveč tudi po zakonodavnih zbornicah in sodnih dvoranah.

22. Da, ko so po strašni vojni državniki prvih narodov obnavljali mir in nanovo urejali socialne razmere, so med določila, ki naj bi uredila delovno pravo, postavili to in ono, kar se tako čudovito sklada z načeli in nauki Leonove okrožnice, da se zdi, kakor da bi bilo namenoma iz nje povzeto. Tako je okrožnica »Rerum novarum« zares znamenit spomenik, ki se morejo nanj obrniti besede Izaije¹⁷: »Postavil bo znamenje med narodi.«

Glede uporabe načel.

23. Medtem, ko so se Leonovi nauki znanstveno obravnavali in vedno na širje prevzemali duhove, so se začeli ti nauki tudi v življenju izvajati. Najprej so se vse skrbi z dejavno dobrohotnostjo obrnile na to, da bi se dvignil tisti sloj, ki se je radi novodobnega napredka industrije silno namnožil, a še ni zadobil v človeški družbi tiste stopnje, tistega staleža,

¹⁷ Iz 11, 12.

ki mu gre, ampak je ostal zanemarjan in preziran. To je delavski sloj. Po zgledu škofov so se duhovniki, svetni in redovni, dasi že s pastirskim delom zelo zaposleni, z vso vnemo lotili dela za delavce, in sicer z veliko koristjo za njih duše. To neutrudno delo, da bi se delavci prepojili s krščanskim duhom, je prav mnogo pomagalo, da so se delavci zavedeli tudi svojega pravega dostojanstva in usposobili z jasno zavestjo pravic in dolžnosti delavskega razreda zakonito in uspešno nastopati in biti drugim za vodnike.

24. Na tej podlagi je bilo mogoče pridobiti novih in obilnejših pomočkov za življenje. Ne le, da so se po papeževem opominu začele množiti dobrodelne in karitativne ustanove, temveč so se začela po nasvetu Cerkve in izvečine pod vodstvom duhovnikov povsod, od dne do dne številneje, snovati tudi vzajemnopodporna društva industrijskih delavcev, obrtnikov, kmetov in raznih drugih delavcev za plačo.

2. Kaj je storila država.

25. Glede svetne oblasti je Leon XIII. pogumno prestopil meje, ki jih je bil postavil liberalizem, in je neustrašeno učil, da nje naloga ni le, čuvati pravni red, temveč se mora z vsemi močmi truditi, da »iz vsega ustroja zakonov in ustanov . . ., iz same državne uredbe in uprave vznikne obča blaginja in blaginja poedincev«¹⁸. Vsem državljanom in družinam se mora pustiti pravična svoboda, seveda tako, da se čuva skupna blaginja in nikomur ne dela krivica. Vlade morajo braniti družbo in nje dele; ko branijo pravice zasebnikov, se morajo posebno ozirati na slabotne in uboge. »Zakaj rod bogatincev je sam po sebi močan in manj potrebuje javnega varstva, bedno ljudstvo pa nima samo v sebi nobene opore in se mora najbolj opirati na državno zaščito. Zato se mora država s posebno skrbjo in pozornostjo zavzemati za delavce, ki so v množici bednih.«¹⁹

26. Ne zanikujemo, da so nekatere vlade že pred Leonovo okrožnico v najhujši bedi poskrbele za delavce in tudi zavračale najhujše krivice, ki so se jim delale. Vendar so se vladarji, odkar je apostolska beseda s Petrove stolice preletela ves svet,

¹⁸ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 26.

¹⁹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 29.

bolj zavedeli svojih dolžnosti in začeli z večjo pozornostjo skrbeti za socialno politiko.

27. A okrožnica »Rerum novarum« je, ko so se začela majati načela liberalizma, ki so tako dolgo ovirala dejavnost vlad, navrnila tudi narode same na resničnejšo in skrbnejšo socialno politiko in nagnila najboljše katoliške može, da so v tem oziru pomagali vladam; neredko so bili v zakonodavnih zbornicah sijajni zastopniki te politike; da, mnoge novodobne socialne zakone so predložili narodnim poslancem na glasovanje in zahtevali ter pospešili njih izvršitev vprav duhovniki, globoko prežeti z Leonovimi nauki.

28. Iz tega neprestanega in neutrudnega dela je nastala celo posebna, prejšnjim časom popolnoma nepoznana pravna stroka, ki krepko brani svete pravice delavcev, izvirajoče iz njih človečanskega in krščanskega dostojanstva, in z zakoni štiti delavce glede duše, zdravja, moči, rodbine, doma, delavnice, plače, nevarnosti, dela, skratka glede vsega, kar se tiče delavskega položaja, zlasti še glede na žene in otroke. Četudi se te uredbe ne skladajo v vsem in povsod z Leonovimi nauki, vendar ni mogoče tajiti, da je v njih premnogo takega, kar je le odmev Leonove okrožnice; le-tej gre prav posebna zahvala, če se je položaj delavstva izboljšal.

3. Kaj so storili delodajavci in delavci sami.

29. Na koncu je modri papež pokazal, da tudi gospodarji in delavci sami mnogo zmorejo, namreč »s tistimi ustanovami, ki se da z njimi primerno pomagati potrebnim in ki oba razreda med seboj zblizujejo«²⁰. Prvo mesto med temi ustanovami prisoja papež organizacijam, bodisi delavcev samih ali delavcev in gospodarjev skupaj; zgovorno jih opisuje in priporoča, s čudovito modrostjo razlaga njih bistvo, počela, primernost, pravice, dolžnosti in zakone.

30. Te nauke je podal res o pravem času. Tedaj so bile namreč mnoge vlade še vse vdane liberalizmu in delavskim organizacijam malo naklonjene ali pa jim celo odkrito sovražne. Podobne organizacije drugih stanov so rade dopuščale in celo štitele, a po zločesti nepravdi odrekale naravno družno pravico njim, ki so je bili najbolj potrebni, da bi se mogli braniti krivic

²⁰ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 36.

mogočnjakov. Celó nekateri katoličani so prizadevanja delavcev za organizacije po strani gledali, kakor da bi vohali v njih socialistični in prevratni duh.

Delavska društva.

31. Navodila, ki jih je avtoritativno postavil Leon XIII., so bila potemtakem jako primerna, ker so bila zmožna streti nasprotja in razpršiti sumnje. A še večji pomen so zadobila s tem, da so navajala krščanske delavce na vzajemne organizacije po raznih obrtnih strokah in jih učila, kako te organizacije izvesti. Tako so udržala na poti dolžnosti premnogo delavcev, ki so se jim socialistične organizacije predstavljale kot edina zaščita in obramba ubogih in tlačjenih ter jih s tem močno vabile.

32. Zelo primerno pa je okrožnica »Rerum novarum« tudi pripominjala, kako »treba te organizacije tako ustanavljati in voditi, da bodo nudile čim najprikladnejša sredstva za določeni namen, namreč da bodo vsi člani dobivali iz njih čim največ dobrin za telo, dušo in rodbino«; potem pa, da treba nedvomno »napredek v religioznosti in nramnosti motriti kot poglobitni namen in predvsem na to naravnavati vse socialno delo«²¹. Zakaj »če bodo imela pravila religijo za temelj, ne bo težko urediti medsebojnih razmer med tovariši za mirno sožitje in gospodarsko blagostanje«²².

33. Duhovščina in mnogi lajiki so povsod in s hvalno vne-
mo ustanavljali taka društva želeč v vsem izvesti Leonov program. Tako so te organizacije vzgajale zares krščanske delavce, ki so družili marljivo strokovno delo z zveličavnimi verskimi zapovedmi, krepko in uspešno branili svoje časne zadeve in pravice, čuvali pa obenem dolžno pokorščino pravičnosti in se odkritosrčno prizadevali za sodelovanje z drugimi socialnimi sloji za krščansko obnovo vsega socialnega življenja.

34. Te nasvete in opomine Leona XIII. so radi različnih krajevnih razmer eni tako drugi drugače izvršili. Po nekaterih krajih je ena sama organizacija prevzela vse naloge, ki jih je določil papež; drugod so razmere svetovale ali celo zahtevale, da se je izvršila delitev in so se posebej ustanavljale organizacije, ki naj bi branile pravice članov in njih pravične zahteve

²¹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 42.

²² Okrožnica »Rerum novarum«, n. 43.

pri delovnih pogodbah, druge, ki bi skrbele za vzajemno pomoč v gospodarskih rečeh, še druge, ki bi vso svojo moč obračale na verske in npravne namene in druge podobne naloge.

35. To drugo pot so ubrali zlasti tam, kjer katoličani niso mogli ustanavljati katoliških strokovnih organizacij, ker so jim to branili ali državni zakoni ali posebne gospodarske uredbe ali tisti žalostni razdor duhov in src, ki je v današnji družbi tako na široko segel, in nujna potreba, upreti se z združenimi močmi združenim prevratnim silam. V takih razmerah so katoličani tako rekoč prisiljeni vstopati v nevtralne strokovne organizacije, če le te vedno priznavajo, kar je prav in pravično, in puste katoliškim članom popolno svobodo vesti in pokorščine nasproti zapovedim Cerkve. Stvar škofov je, kjer vidijo, da razmere zahtevajo take organizacije in da niso veri nevarne, dovoljevati, da katoliški delavci k njim pristopajo, seveda imajoč pred očmi načela in jamstva, ki jih je priporočal Naš prednik blažega spomina Pij X.²³ Prvo in poglobitno jamstvo je to, da so poleg teh strokovnih organizacij vedno društva, ki se skrbno prizadevajo vzgojiti in oborožiti člane z verskimi in npravnimi načeli, da morejo potem le-ti tudi strokovne organizacije prešiniti s tistim dobrim duhom, ki jih mora v vsem voditi. Tako bodo tudi ta društva preko svojih mej rodila dobre sadove.

36. Leonovi okrožnici gre torej zahvala, da so se delavske organizacije povsod tako razcvetele. Četudi jih — na žalost! — socialistične in komunistične organizacije po številu še presegajo, družijo vendar že zares velike množice delavcev in so zmožne braniti pravice in pravične zahteve katoliških delavcev bodisi v mejah domačih držav, bodisi na mednarodnih kongresih in širiti tako tudi krščanska socialna načela.

Društva drugih slojev.

37. Načelo o naravni družni pravici, ki ga je Leon tako modro obrazložil in tako krepko branil, se je začelo zlahka uporabljati tudi na druge organizacije, ne le industrijskih delavcev. Tako gre Leonovi okrožnici v ne majhni meri tudi zahvala, da so se razrastle podobne prekornostne organizacije tudi med kmeti in drugimi srednjimi stanovi, kakor tudi druge

²³ Pij X. v okrožnici »Singulari quadam«, 24. sept. 1912.

slične ustanove, v katerih se srečno družijo z gospodarsko koristjo duhovna vzgoja.

Društva gospodarjev.

38. Če tega ni mogoče še reči o društvih delodajavcev in industrijcev, ki si jih je Leon XIII. zelo želel in ki jih je, žal, zares le malo, niso krivi samo ljudje in njih volja, temveč tudi veliko večje težkoče, ki se upirajo ustanovitvi teh društev in ki jih dobro poznamo in pravilno presojamo. Vendar je upravičeno upanje, da bodo tudi te težkoče skoraj izginile, in že sedaj s srčnim veseljem pozdravljamo nekatere srečne poskuse, ki že rode sadove, a obetajo še mnogo obilnejše za bodočnost²¹.

Sklep: Okrožnica »Rerum novarum« Magna Charta socialnega reda.

39. Vse te takšne in tolike dobrote Leonove okrožnice, ki smo jih le bolj omenili kakor razložili, častiti bratje in ljubi sinovi, jasno dokazujejo, da ta nesmrtni spomenik ni kazal le neke, dasi prelepe, vendar samo umišljene slike človeške družbe, ampak da je Naš prednik iz evangelija, torej iz vedno živega in življenjskega studenca, zajel nauke, ki so zmožni tisti usodni, človeško družbo v notranjščini razdejavajoči razdor, če ne takoj končati, pa vsaj zelo ublažiti. Da je padel del tega dobrega semena, ki je bilo pred štiridesetimi leti tako bogato vsejano, v dobro zemljo, to izpričujejo lepi in zveličavni sadovi, ki sta jih Kristusova Cerkev in vse človeštvo po božji milosti nabrala. Ni drzna trditev, da se je Leonova okrožnica v dolgem izkustvu izkazala kot »Magna Charta«, ki se mora nanjo kot na temelj opirati vsa krščanska socialna dejavnost. Tisti pa, ki se zdi, da se za to papeško okrožnico in nje spomin ne menijo, ali klevetajo, česar ne poznajo, ali tega, kar kakorkoli poznajo, prav nič ne umejo, ali če umejo, sebi v javno obsodbo odkrivajo svojo krivičnost in nehvaležnost.

40. Toda, ker so nastali v teku teh let neki dvomi, kako umeti nekatere stavke Leonove okrožnice ali kakšne posledice iz njih izvajati (dvomi, ki so med katoličani samimi dali povod ne vedno mirnim razpravam), in ker so poleg tega nove časovne zahteve in izpremenjene razmere pokazale potrebo, da se Leo-

²¹ Prim. Epist. S. Congr. Concilii ad Episcopum Insulensem, 5. jun. 1929.

novi nauki natančneje uporabijo in da se jim tudi to in ono doda, smo z veseljem porabili to priliko, da tem dvomom in tem zahtevam naše dobe, kolikor je do Nas, zadostimo po tisti Naši apostolski službi, ki smo po njej vsem dolžniki²⁵.

II.

AVTORITATIVNI NAUKI CERKVE O SOCIALNIH IN GOSPODARSKIH VPRAŠANJIH.

41. Toda preden začnemo o tem razpravljati, treba opomniti, kar je že Leon XIII. odločno poudaril, da imamo pravico in dolžnost o teh stvareh, namreč socialnih in gospodarskih, z vrhovno oblastjo soditi²⁶. Gotovo Cerkvi ni bilo odkazano to področje, da bi vodila ljudi k časni in minljivi sreči, ampak k večni; da, »mešati se brez razloga v posvetne posle smatra Cerkev sebi za nedovoljeno«²⁷. A nikakor se ne more odreči od Boga ji izročeni službi, da avtoritativno sodi, ne o tehničnih rečeh, za kar nima ne primernih sredstev in sploh ne poslanstva, pač pa o vseh tistih vprašanjih, ki se nanašajo na npravnost in nje pravec. Glede tega je Nam izročen zaklad resnice in nad vse resnobna naloga, da npravni zakon objavljamo, razlagamo in tudi, bodi prilično ali neprilično, z opomini naglašamo. Le-to je podvrglo in podredilo socialni red in tudi gospodarske zadeve Naši vrhovni sodbi.

42. Dasi se namreč gospodarske in socialne zadeve ravnaajo, vsake v svojih mejah, po svojih načelih, je vendar zmotno misliti si gospodarski red in npravni red med seboj tako ločena in tuja, da bi oni ne bil v ničemer od tega odvisen. Res določajo tako zvaní gospodarski zakoni, ki izhajajo iz bistva stvari in iz narave človeškega telesa in človeške duše, katerih smotrov človeška dejavnost v gospodarskem območju ne more in katere s pripravnimi sredstvi more doseči, pamet sama pa iz narave stvari in iz človeške individualne ter socialne narave jasno očituje smoter, ki ga je Bog postavil vsemu gospodarskemu redu.

43. Toda samo npravni zakon nam veleva, da iščemo v vsem svojem ravnanju vrhovni in zadnji smoter, v vsakem po-

²⁵ Prim. Rimlj. 1, 14.

²⁶ Prim. okrožnico »Rerum novarum«, n. 13.

²⁷ Okrožnica »Ubi arcano«, 23. dec. 1922.

sameznem področju pa tiste posebne smotre, ki jih je narava ali bolje početnik narave, Bog, postavil za vsako teh področij naše dejavnosti, in da le-te posebne smotre ubiramo v skladje in podrejamo onemu vrhovnemu smotru. Ako se bomo zvesto ravnali po tem zakonu, se bodo vsi posebni individualni in socialni smotri, ki jih v gospodarstvu skušamo doseči, skladno uvrstili v vesoljni red smotrov in mi se bomo kakor po stopnicah dvigali in dvignili k zadnjemu smotru vseh stvari, Bogu, ki je sebi in nam najvišje in neizčrpno dobro.

1. O lastninski pravici.

44. Začnimo torej — da se spustimo v podrobna vprašanja — z lastninsko pravico. Znano Vam je, častiti bratje in ljubi sinovi, da je Naš prednik blagega spomina proti zmotam tedanjega socializma krepko branil lastninsko pravico in dokazoval, da odprava zasebne lastnine delavskemu razredu ne bi bila v korist, ampak v pogubo. Ker pa nekateri po krivici, da je ni večje, klevetajo papeža in celo Cerkev, kakor da je držala in še drži z bogatinci zoper proletarce, in ker katoličani sami niso med seboj edini o pravi in pristni Leonovi misli, se nam zdi potrebno Leonov nauk, ki je katoliški nauk o tej stvari, ubraniti klevet in krivih razlag.

Individualni in socialni značaj lastnine.

45. Najprej je treba imeti za trdno in dognano stvar, da niti Leon niti bogoslovci, ki so učili pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve, niso nikdar zanikavali ali dvomili, da ima lastnina dvojen značaj, individualen in socialen, kakor pravijo, kolikor namreč meri na dobro poedincev ali na občo blaginjo. Vedno so soglasno učili, da je dala narava, da je dal Stvarnik narave sam ljudem pravico zasebne lastnine radi tega, da bi mogli poedinci poskrbeti zase in za družino, a tudi radi tega, da bi z nje pomočjo dobrine, ki jih je Bog namenil vsej človeški družini, temu namenu res služile; vse to pa ne bi bilo mogoče brez nekega določenega reda.

46. Treba se je torej skrbno čuvati dvoje spotik. Namreč, če kdo zanika ali oslabi socialni in javni značaj lastninske pravice, zaide v tako zvani »individualizem« ali se mu vsaj približa; če pa kdo zanika ali oslabi zasebni in individualni značaj iste pravice, zaide v »kolektivizem« ali se vsaj približa

njegovim nazorom. Kdor nima tega pred očmi, drvi naravnost med čeri moralnega, pravnega in socialnega modernizma, ki smo ga že v okrožnici ob početku Našega papeževanja obsodili²⁸. To naj si zapomnijo predvsem tisti, ki hlepe po novotarstvu ter se ne boje sramotno klevetati Cerkve, kakor da je dopustila, da se je razlezel v nauk bogoslovcev poganški pojem lastninske pravice, ki bi ga bilo treba nadomestiti z drugim, krščanskim, kakor ga v čudni nevednosti imenujejo.

Dolžnosti lastnine.

47. Da pa udržimo prepire, ki so se začeli o lastnini in nje dolžnostih, v pravih mejah, treba za temelj postaviti, kar je določil Leon XIII., namreč, da moramo ločiti lastninsko pravico in rabo lastnine²⁹. Da vsak delitev posesti sveto čuva in ne prestopa mej svoje lastnine ter ne sega v pravice drugih, to veleva pravičnost, ki se imenuje menjalna pravičnost; da pa lastnik rabi, kar ima, le po pameti, tega ne veleva ta pravičnost, temveč druge kreposti, ki pa njih zahtev »ni mogoče po sodni poti izložiti«³⁰. Zato nekateri neupravičeno trdijo, da so za lastnino in nje pametno rabo iste meje; še bolj pa se motijo tisti, ki pravijo, da z zlorabo ali nerabo lastninska pravica mine ali se izgubi.

48. Zato opravljajo koristno in vse hvale vredno delo tisti, ki se trudijo, da bi določili notranje bistvo teh dolžnosti pa meje, ki jih lastninski pravici sami, nje rabi ali izvrševanju lastninske pravice postavljajo potrebe socialnega sožitja; seveda morajo pri tem delu čuvati slogo duhov in neokrnjen nauk, ki ga je vedno učila Cerkev. Nasprotno pa se varajo in motijo tisti, ki skušajo individualni značaj lastninske pravice tako oslabiti, da ga dejansko uničujejo.

Kaj sme država.

49. Da morajo ljudje pri tej stvari gledati ne le na svojo korist temveč tudi na občo blaginjo, to je razvidno iz same narave lastnine, ki smo dejali, da ima individualen in socialen značaj. Določiti pa posamič te dolžnosti, če je potrebno in

²⁸ Okrožnica »Ubi arcano«, 23. dec. 1922.

²⁹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 19.

³⁰ Prim. okrožnico »Rerum novarum«, n. 19.

če jih naravni zakon ni določil, pristoji javni oblasti. Zato more javna oblast v luči naravnega in božjega zakona natančneje določiti, kaj je njim, ki imajo posest, glede na rabo dobrin, če se motri resnična potreba obče blaginje, dovoljeno, kaj ni dovoljeno. Da, Leon XIII. je modro učil, da je »razmejitev zasebne posesti Bog prepustil delavnosti ljudi in ustanovam narodov«³¹. Kakor namreč druge prvine socialnega življenja, tako tudi lastnina ni nič neizpremenljivega. To potrjuje zgodovina, to smo že tudi Mi nekdanj izrekli s temi besedami: »Kako različne oblike dobiva lastnina od tiste prvotne pri sirovih in divjih narodih, ki jo še v našem času ponekod zremo, do posebne oblike v patriarhalni dobi in potem dalje do raznih oblik v dobi tiranov (besedo »tiran« rabimo v klasičnem pomenu), pa preko fevdalnih in preko monarhičnih oblik do raznih oblik naše dobe!«³² Jasno je pa, da država te svoje pravice ne sme samovoljno rabiti. Naravno pravo, ki daje človeku pravico imeti zasebno posest, kakor tudi pravico zapustiti imetje kot dediščino, mora ostati vedno nedotaknjeno in neprekršeno, in ga tudi država ne more odpraviti, zakaj »človek je starejši kakor država«³³ in tudi »družina je miselno in stvarno pred državno skupnostjo«³⁴. Zato je modri papež izrekel, da tudi ni dovoljeno državi zasebno imetje z nerazmernimi davki in nakladami take-rekoč izčrpati. »Ker pravica imeti zasebno last ni dana po človeških zakonih, temveč po naravi, je javna oblast ne more odpraviti, temveč sme samo umerjati nje rabo in jo spravljati v sklad z občo blaginjo.«³⁵ Ko pa država lastnino spravlja v sklad z zahtevami obče blaginje, to nje delovanje zasebnim lastnikom ni sovražno, temveč prijazno, zakaj na ta način država zabranjuje, da zasebna posest, ki jo je modri Stvarnik določil človeškem življenju v pomoč, ne rodi neznosnih posledic in se tako sama ne omogoči; država ne odpravlja zasebne posesti, ampak jo ščiti, ne slabi zasebne lastnine, ampak jo krepi.

Dolžnosti glede svobodnih dohodkov.

50. Tudi svobodni dohodki niso kar prepuščeni človeški samovolji, to je, tisti dohodki, ki jih človek sam ne potrebuje

³¹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 7.

³² Allocutio ad Conventum Act. Cath. per Italiam, 16. maja 1925.

³³ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 6.

³⁴ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 10.

³⁵ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 35.

za primerno in dostojno življenje; nasprotno, sv. pismo in sveti cerkveni očetje vedno popolnoma odkrito uče, da so bogati najstrože dolžni dajati miloščino, izvrševati dobrodelnost in veliko-dušno darežljivost.

51. Porabljati pa obilnejše dohodke za to, da se da čim večja prilika za delo, če le takšno delo služi res koristnim rečem, to je, kakor moremo razbrati iz načel sv. Tomaža Akvinca, svetel in časovnim potrebam nad vse primeren izraz kreposti vele-delnosti³⁶.

Pravni naslovi lastnine.

52. Da se lastninska pravica prvotno pridobi s prilastitvijo stvari, ki še nimajo lastnika, in z delom ali s predelavo (specifikacijo), to zadostno izpričuje izročilo vseh časov kakor tudi nauk Našega prednika Leona. Zakaj naj si nekateri le prerekajo, resnično je, da se nikomur ne stori nobena krivica, če si kdo prilasti reč, ki je prepuščena sama sebi in ni nikogar; delo pa, ki ga človek izvrši v svojem imenu in da z njim kaki stvari novo lice ali prirast, je samo, ki prisodi te sadove tistemu, kateri je delal.

2. Snov (»kapital«) in delo.

53. Vse drugače je pa z delom, ki ga najamejo drugi in ki se vrši ob tuji snovi. O tem delu velja pred vsem, kar je dejal Leon XIII., češ »nad vse resnično je, da ne izhaja narodno bogastvo od drugod kakor iz dela delavcev«³⁷. Ali ne vidimo na svoje oči, da ustvarjajo in proizvajajo tisto silno množ dobrin, ki tvori bogastvo ljudi, delavske roke, bodisi da delajo same ali da si na čudovit način povečujejo dejavnost s pomočjo orodja in strojev? Da, nikogar ni, ki ne bi vedel, da se ni nikdar noben narod dvignil iz bede in uboštva do boljšega in višjega stanja razen s skupnim velikim delom vseh, tistih, ki delo vodijo, in tistih, ki ukaze izvršujejo. A nič manj jasno ni, da bi bil ves trud prazen in zaman, dà, da bi sploh ne bil mogoč, če Stvarnik vsega, Bog, ne bi bil prej dal po svoji dobroti naravnega bogastva in orodja, naravnih dobrin in sil. Kaj drugega se namreč pravi delati kakor rabiti in uriti duševne in telesne sile ob le-teh

³⁶ S. Thom. Summa Theol. 2 II, q. 134.

³⁷ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 27.

rečeh ali z njimi? Naravni zakon ali božja volja, ki se po tem zakonu javi, pa zahteva, da se v človeški rabi naravnih pomagala čuva pravi red; ta red je pa v tem, da ima vsaka reč svojega lastnika.

Vzajemna odvisnost snovi in dela.

54. Če torej kdo ne dela s svojim, se morata delo enega in snov drugega združiti, zakaj drugo brez drugega ničesar ne zmore. Na to je mislil Leon XIII., ko je pisal: »Ne snov ne more biti brez dela, ne delo brez snovi.«³⁸ Zato je zmotno, ali sami snovi ali samemu delu pripisati, kar je učinek vzajemne dejavnosti obeh, in povsem krivično je, če eno ali drugo zanikuje dejavnost drugega in ves proizvod sebi prisvaja.

Krivične zahteve »kapitala«.

55. Zares dolgo si je mogla snov ali si je mogel »kapital« le preveč prisvajati. Kar se je proizvedlo, kar se je pridobilo, vse si je lastil kapital, delavcu je ostalo komaj toliko, kar je zadostovalo, da so se popravile in obnovile njegove sile. Zakaj — tako so oznanjali — po nujnem gospodarskem zakonu se vse kupičenje kapitala steka kapitalistom, delavci so pa po istem zakonu izročeni večni bedi ali vsaj prisiljeni živeti v najskromnejših življenjskih razmerah. Resnično je sicer, da se dejansko življenje ni vedno ujemalo s temi načeli liberalcev, ki se navadno po Manchestru imenujejo zastopniki menčestrstva, vendar ni mogoče zanikati, da so vse gospodarsko-socialne naprave stalno težile za tem. Da so te zmotne nazore, te blodne zahteve drugi strastno pobijali, in sicer ne samo tisti, ki so jim ti nazori jemali naravno pravico do boljšega položaja, temu se zares ni čuditi!

Nepravične zahteve dela.

56. Prizadetim delavcem so se torej pridružili tako zvani »intelektualci«, ki so proti onemu izmišljenemu zakonu postavili prav tako izmišljeno nravno načelo, namreč, da vse, kar se proizvede ali pridobi, izvzemši le toliko, kar zadostuje, da se popravi in obnovi kapital, gre po samem pravu delavstvu. Čim varljivejša je ta zmeta — varljivejša kakor zmeta

³⁸ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 15.

socialistov, ki pravijo, da mora vse, kar služi proizvodnji dobrin, preiti v javno last ali da se mora, kakor pravijo, »socializirati« — tem nevarnejša je in tem sposobnejša, da neprevidne prevara: sladek strup, ki so ga mnogi željno pili, ki jih odkrit socializem ni mogel prevarati.

Pravec pravične razdelitve.

57. Oboje je moral brez dvoma Naš prednik opomniti, da si ne bi s takimi nazori zaprli poti do pravice in miru. Opomnil jih je z modrimi besedami: »Zemlja, kakorkoli razdeljena med zasebnike, ne neha služiti koristi vseh.«³⁹ Prav to smo učili malo prej Mi, ko smo rekli, da je narava sama ustanovila razdelitev dobrin, ki se vrši po zasebni lastnini, da bi stvari tisto korist po nekem določenem in stalnem redu donašale ljudem. To mora vedno imeti pred očmi, kdor noče zaiti s prave poti resnice.

58. Toda ni vsaka razdelitev dobrin in bogastva med ljudi taka, da bi se božji namen ali popolnoma ali vsaj v primerni popolnosti dosegal. Bogastvo, ki se po gospodarsko-socialnem napredku vedno množi, se mora med posameznike in med skupine tako porazdeljevati, da ne bo oškodovana skupna korist vseh, ki jo je Leon XIII. tako naglašal, ali z drugimi besedami, da ne bo oškodovana obča blaginja vse družbe. Po tem zakonu socialne pravičnosti ne sme en razred drugega izključevati od deleža dobrin. Proti temu zakonu greši torej razred bogatih, ki je v svojem bogastvu tako rekoč brez skrbi, a misli, da je pravi red tisti, ki daje vse njemu, delavcem nič, greši pa prav tako razred proletarcev, ki je razdražen radi krivic in se le preveč k temu nagiblje, da bi samo svojo pravico, ki se je zaveda, četudi na zli način izvojeval in maščeval, ter lasti vse sebi, češ da je vse delo njegovih rok, in zato obsoja in zahteva, da je odpraviti vsako lastnino, vsak pridobitek ali dohodek, ki ni iz dela, samo zato, ker je takšen, pa naj si bo te ali one vrste in naj si bo namestek za katerokoli opravilo v človeški družbi. Mimogrede pripomnimo, kako malodobno in malo upravičeno nekateri navajajo izrek sv. Pavla: »Kdor noče delati, naj tudi ne je.«⁴⁰ Apostol govori namreč zoper tiste, ki ne delajo, dasi bi mogli in morali, in opominja, da mora vsak skrbno rabiti

³⁹ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 7.

⁴⁰ 2 Tes 3, 10.

čas in moči, bodisi telesne, bodisi duševne, in ne biti v breme drugim, če lahko sam zase poskrbi. Nikakor pa apostol ne uči, da bi bilo delo edini pravni naslov za prejemanje živeža ali dobivanje dohodkov⁴¹.

59. Vsakemu je torej treba dati svoj delež in poskrbeti, da se bo vse porazdeljevanje ustvarjenih dobrin uravnavalo in urejalo po pravcu obče blaginje in socialne pravičnosti, saj vsak vidi, da je današnja porazdelitev radi tolike razlike med malim številom prebogatih in med veliko množico ubogih zelo zelo nesrečna.

3. Odrešitev proletarcev.

60. To je tisti smoter, ki je treba po izreku Našega prednika za njim težiti: odrešitev proletarcev. To je treba zato tako naglašati in ponavljati, ker so se neredko blagodatna papeževa navodila pozabljala, bodisi da so jih nalašč zamolčavali ali pa so mislili, da jih ni mogoče izvesti, ko se v resnici morejo in morajo. Tudi niso še izgubila za naš čas moči in pomembnosti, češ, da ni več povsod tistega strašnega pavperizma, ki ga je gledal še Leon XIII. Res je delavski položaj boljši in s pravičnostjo manj v nasprotju, zlasti po večjih kulturnih državah, kjer ni mogoče več trditi, da bi vsi delavci brez izjeme živeli v bedi in uboštvu. Toda medtem se je velika industrija silno hitro razširila in polastila nešteti dežel, tako zvanega Novega sveta kakor tudi starih kulturnih držav Daljnega vzhoda. S tem je pa število bednih proletarcev neizmerno naraslo in njih ječanje vpije z zemlje k Bogu. Poleg teh je pa še velika množica kmetijskih delavcev, ki so potisnjeni na najnižjo življenjsko stopnjo, brez upa, da bi si kdaj pridobili »košček zemlje«⁴² in zato za vedno izročeni proletarstvu, če se ne bodo uporabila primerna in uspešna sredstva.

61. Četudi je torej gotovo resnično, da treba proletarstvo in pavperizem ločiti, je vendar tako neizmerna množica proletarcev na eni strani in na drugi nekaterih prebogatih neizmerno bogastvo nepobiten dokaz, da bogastvo, ki v naši dobi »industrializma« tako obilno narašča, ni prav porazdeljeno in deljeno raznim slojem ljudi.

⁴¹ Prim. 2 Tes 3, 8—10.

⁴² Okrožnica »Rerum novarum«, n. 35.

Proletarci morajo priti do družinske imovine.

62. Zato se je treba z vsemi silami prizadevati, da se bo vsaj v bodoče pridobljeno bogastvo le po pravičnem razmerju nabiralo pri tistih, ki so bogati, in se v zadostnem obilju raztekalo med nje, ki delajo, ne zato, da bi manj pridno delali, saj je človek rojen za delo kakor ptič za letanje, ampak da bodo s štedljivostjo množili družinsko imovino, povečano umno upravljali ter laže in varneje nosili družinska bremena. Tako se bodo dvignili s tistega negotovega življenjskega položaja, ki se v njem proletarci premetavajo, in bodo ne samo laže prenašali razne pripetljaje v življenju, temveč imeli zaupanje, da bo tudi po njih smrti vsaj malo poskrbljeno za tiste, ki jih zapuste.

63. Vse to je že Naš prednik ne samo namignil, temveč jasno in odkrito povedal in Mi s to okrožnico na novo poudarjamo. Naj nihče ne misli, da bo mogoče javni red in socialni mir proti prevratnim duhovom uspešno braniti, če se nemudoma ne pristopi k pogumnemu delu, da se to izvrši!

4. Pravična plača.

64. Izvršiti se pa vse to ne bo moglo, če se ne dvignejo delavci z marljivostjo in štedljivostjo do neke zmerne imovine, kakor smo hodeč po stopnjah Našega prednika že namignili. A odkod naj delavec jemlje, če ne iz delovne plače, da si bo mogel, zmerno živeč, kaj prihraniti, ko nima drugega kakor delo, s čimer si mora pridobivati živež in kar je potrebno za življenje? Načnimo torej vprašanje o delavskih plačah, ki ga je imenoval Leon XIII. »zadosti velikega pomena«⁴³, ter razložimo in razvijmo, kjer bo treba, Leonov nauk!

Mezdno razmerje samo po sebi ni krivično.

65. Najprej to: Tisti, ki pravijo, da je vsaka mezdna delovna pogodba sama po sebi krivična in da jo je treba nadomestiti s tako zvano družabno pogodbo, trdijo z resnico neskladne reči in po krivem klevetajo Našega prednika, ki ni samo sprejel mezdnega razmerja v svojo okrožnico, temveč se dalje mudi ob njem, da bi ga uravnal po pravcu pravičnosti.

⁴³ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 34.

66. Res pa mislimo, da je v današnjih družabnih razmerah bolj pametno, da se, kolikor je mogoče, mezdna delovna pogodba nekoliko ublaži s socialno pogodbo, kakor se je že na razne načine začelo delati v nemalo korist delavcev in posestnikov. Tako postajajo delavci in uradniki deležni lastnine in uprave ali v neki meri tudi dobička.

67. Pravični delež plače se mora presoјati ne samo po enem, temveč po več naslovih, kakor je modro izrekel že Leon XIII. s temi besedami: »Da se plača določi po pravici, je treba upoštevati več stvari.«¹⁴

68. S tem izrekom je zavrnil lahkomiselnost tistih, ki menijo, da se da to jako težko vprašanje odpraviti po enem pravilu ali eni, poleg tega še zelo zmotni meri.

69. Zelo se namreč motijo tisti, ki širijo načelo, da je delo toliko vredno in da mu gre prav tolika plača, kolikor se cenijo sadovi, ki so po delu nastali, in da ima zato tisti, ki da delo v najem, pravico zahtevati vse, kar se je z njegovim delom proizvedlo. Kako je to z resnico neskladno, je razvidno že iz tega, kar smo povedali, ko smo razpravljali o snovi in delu.

Individualni in socialni značaj dela.

70. Jasno je, da je treba kakor pri lastnini tako tudi pri delu, zlasti pri delu, ki se daje v najem, motriti poleg osebne ali individualne tudi socialno stran. Zakaj če ni zares socialne in organske združbe, če socialni in pravni red ne ščiti dela, če se razne stroke, druga od druge odvisne, med seboj ne zlagajo in vzajemno dopolnjujejo, če se, kar je še večjega pomena, um, snov in delo med seboj ne združijo in tako rekoč zedinijo, dejavnost ljudi ne more roditi sadov. Zato le-te ni mogoče pravično oceniti in poplačati, če se ne upošteva nje individualna in socialna narava.

Troje, na kar je treba gledati.

71. Iz tega dvojnega znaka, ki po naravi označujeta človeško delo, izhajajo zelo važne posledice, ki se mora po njih ravnati in določati plača.

¹⁴ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 17.

a) Vzdrževanje delavca in njegove družine.

72. Najprej treba delavcu dajati plačo, ki je zadostna za vzdrževanje njega samega in družine⁴⁵. Seveda je prav, če tudi drugi družinski člani po svojih močeh prispevajo za skupno vzdrževanje vseh, kakor je videti zlasti po kmetskih družinah in tudi po mnogih družinah obrtnikov in malih trgovcev, a ne sme se zlorabiti mladost otrok in slabost žensk. Matere naj delajo predvsem doma ter okoli doma in naj skrbe za domača opravila. Zloraba je, ki se mora na vsak način odpraviti, da morajo matere radi premajhne očetove plače zunaj doma iskati za služka in tako zanemarjati domače delo in domača opravila, posebno vzgojo otrok. Zato se je treba z vsemi močmi prizadevati, da bodo dobivali družinski očetje zadostno plačo in mogli z njo primerno poskrbeti za skupne domače potrebe. Če v sedanjih razmerah to ni vedno mogoče, zahteva socialna pravičnost, da se razmere čim prej tako uredi, da se bo vsakemu odraslemu delavcu lahko določila takšna plača. Tu je treba pohvaliti vse tiste, ki so modro in koristno zamislili razne načine in poizkusili razna pota, kako bi se plače tako uravnale po družinskih potrebah, da bi se zvišavale plače, če bi se zvišavale potrebe, da, da bi mogle zadostovati tudi za morebitne izredne potrebe.

b) Razmere v podjetju.

73. Ko se določa višina plače, je treba gledati tudi na položaj podjetja in podjetnika. Nepravično bi se namreč zahtevale take čezmerne plače, ki jih podjetje ne more prenašati, ne da bi propadlo in potegnilo v nesrečo tudi delavstvo. Seveda če nosi manjše dobičke radi podjetnikove malomarnosti, nepodjetnosti ali neskrbi za tehnični in gospodarski napredek, ni to pravičen vzrok, da bi se delavcem plače zmanjševale. Ako pa podjetje samo nima zadostnih dohodkov, da bi moglo delavcem dajati pravično plačo, ker ga tlačijo krivična bremena ali je prisiljeno prodajati izdelke pod pravično ceno, zadeva tiste, ki ga tako stiskajo, velika krivda; krivi so namreč, da delavci ne dobivajo pravične plače, ampak da morajo v sili sprejemati nižjo plačo, kakor jim gre.

74. Z združenimi močmi in s skupnim posvetovanjem naj se prizadevajo vsi, delavci in voditelji, da premagajo težave

⁴⁵ Prim. okrožnico »Casti connubii«, 31. dec. 1930.

in ovire; pomaga naj jim pa pri tako blagonsnem delu modra previdnost javne oblasti. Če pa nastopi skrajna sila, bo treba preudariti, ali se podjetje še da vzdržati ali naj se delavstvu kako drugače pomaga. Pri tej gotovo zelo težki zadevi mora med voditelji in delavci biti ter se živo udejstvovati neka notranja zveza in krščanska sloga.

c) Zahteve občne blaginje.

75. Višina plač se mora ravnati tudi po zahtevah občne blaginje. Kolikega pomena je za občno blaginjo, če morejo delavci in uradniki del plače, ki po nujnih stroških preostaja, shraniti in tako počasi priti do zmernega imetja, smo že zgoraj razložili. A je še nekaj drugega, česar ne smemo prezreti, kar je komaj manjšega pomena in zlasti za naš čas zelo potrebno, namreč da se tistim, ki morejo in hočejo delati, da prilika za delo. To je pa nemalo odvisno tudi od višine plač: more namreč biti v dobro, če so plače v pravih mejah, a zlo, če na eno ali drugo stran meje presegajo. Kdo namreč ne ve, da so prenizke ali tudi previsoke plače lahko vzrok, da ostajajo delavci brez dela? To zlo je zlasti za Našega papeževanja zelo narastlo in zadelo premnože, vrglo delavce v bedo in skušnjave, uničilo blagostanje držav ter po vsem svetu zelo ogrozilo javni red in mir. Proti socialni pravičnosti je torej, da bi se radi zasebnega dobička in občni blaginji v škodo delavske plače ali preveč znižavale ali tudi preveč povišavale. Socialna pravičnost zahteva, da se plače po sporazumu misli in želj kolikor mogoče tako uravnava, da more čim največ delavcev dobiti dela in primernih dohodkov za življenje.

76. Za to mnogo pomaga tudi pravo sorazmerje med plačami, ki je z njim zopet v tesni zvezi pravo sorazmerje cen, kako se namreč prodajajo razni pridelki in izdelki, poljedelski, industrijski in drugi. Če se na to pravilno pazi, se bodo razne stroke združile in zedinile kakor v en organizem in se kakor udje v telesu vzajemno podpirale in izpopolnjevale. Le tedaj bo namreč socialno gospodarstvo zares uresničeno in dosežalo svoje smotre, če bodo vsi posamič in skupaj dobivali vse tiste dobrine, ki jih morejo dajati narava s svojim bogastvom in svojimi pomočki, tehnika in socialno urejeno gospodarstvo. Teh dobrin mora biti toliko, kolikor jih je treba, da je mogoče zadovoljiti potrebe in poštene zahteve udobnosti in tudi dvigniti ljudi na tisto sreč-

nejšo življenjsko kulturno stopnjo, ki ne samo da ni v nasprotju s krepostjo, marveč ji je močno v prid⁴⁰.

5. Obnova socialnega reda.

77. Kar smo doslej povedali o pravi razdelitvi dobrin in o pravičnih plačah, se tiče posameznih oseb in le posredno socialnega reda. A vprav na obnovo socialnega reda po načelih prave filozofije in po najvišjih evangelijskih zapovedih je obračal naš prednik Leon XIII. vse misli in skrbi.

78. Da se pa to, kar je on srečno začel, utrdi in dovrši, in da se bodo raztekale v človeško družino še obilnejše in srečnejše koristi, je potrebno zlasti dvoje: preosnova ustanov in prerod nravi.

79. Ko omenjamo preosnovo ustanov, mislimo posebno na državo. Ne kakor da bi bilo od njenega dela pričakovati vse rešitve, temveč ker je po krivdi »individualizma«, ki smo o njem govorili, prišlo do tega, da je nekdanj bogato in po raznovrstnih družbah organsko razvito socialno življenje propadlo in skoraj zamrlo. Tako so ljudje in država osamljeni, v nemalo škodo države same, ki je izgubila socialno obliko vladavine in prevzela vsa tista bremena, katera so nosile poprej razne, sedaj zatrte organizacije, tako da zasiplje in tlači državo skoraj neskončno nalog in poslov.

80. Dasi je resnično, kar potrjuje tudi zgodovina, da radi izpremenjenih razmer zmorejo sedaj mnogo tega, kar so v prejšnjih časih opravljale tudi male organizacije, le velike združbe, velja vendar še vedno tisto nepremakljivo in neizpremenljivo prevažno načelo socialne filozofije, namreč: kakor ni dopustno jemati posameznikom in izročati občini, kar zmorejo posamezniki s svojo močjo in svojo delavnostjo, tako je nepravilno, povzroča veliko škodo in moti pravi red, če se to, kar zmorejo manjše in nižje organizacije, izroča večji in višji družbi; zakaj država mora po svoji moči in naravi udom socialnega organizma s svojo dejavnostjo dajati oporo, nikdar pa ne sme le-teh vase povzemati in uničevati.

81. Vrhovna socialna oblast naj torej posle in skrbi manjšega pomena, ki bi jo itak zelo zadržavale, prepušča nižjim orga-

⁴⁰ Prim. S. Thom. De regimine principum I 15; okrožnica »Rerum novarum«, n. 27.

nizacijam, tako bo tem svobodneje, krepkeje in uspešneje izvrševala vse tiste, ki pristojne le njej, ker jih le ona more izvršiti; ona naj torej nadzoruje, čuva, sili, zabranjuje, kakor nanašajo prilike ali zahteva potreba. Naj bodo torej tisti, ki vladajo, prepričani: čim bolj bodo čuvali to načelo o dopolnjujoči nalogi višje oblasti in čim popolnejši bo hierarhični red med različnimi organizacijami, tem uspešnejša bo dejavnost socialne oblasti, tem ugodnejše in srečnejše stanje države same.

Vzajemno sodelovanje »korporacij«.

82. Na to pa morajo predvsem gledati, na to meriti država in vsi dobri državljani, da bo prenehala borba nasprotnih si »razredov« in da se bo pobudilo in pospešilo vzajemno sodelovanje »korporacij«.

83. Socialna politika se mora torej truditi, da obnovi »korporacije«. Sedanji položaj človeške družbe je namreč nasilen in zato nestalen in majav, ker se opira na »razrede«, ki imajo različne težnje, si med seboj nasprotujejo in so radi tega nagnjeni k sovraštvu in borbam.

84. Človeško delo, kakor je Naš prednik v svoji okrožnici⁴⁷ zadostno pojasnil, ni navadno blago, temveč je treba v njem upoštevati delavčevo človeško dostojanstvo, in se zato ne sme kupovati in prodajati kakor kako blago. Vendar dandanes v dejanskih razmerah najemanje in oddajanje dela na takozvanem »delovnem trgu« deli ljudi v dve stranki kakor v dve četi. Radi nasprotja med njima je delovni trg podoben bojišču, kjer se ti četi hudo med seboj borita. Vsak razume, da je treba to veliko zlo, ki tira vso človeško družbo v pogubo, čim najhitreje odpraviti. A popolno ozdravljenje bo le tedaj mogoče, ko se bo odpravilo tisto medsebojno nasprotje in se bodo ustanovili dobro urejeni udje socialnega telesa, namreč »korporacije«, katerim ljudje ne bodo pripadali po vlogi, ki jo imajo na delovnem trgu, ampak po različnih socialnih opravilih, ki jih posamezniki izvršujejo. Kakor namreč tisti, ki blizu skupaj stanujejo, po naravnem nagonu ustanove občino, tako je naravno, da tisti, ki izvršujejo isto obrt ali imajo isti poklic — bodisi gospodarski ali drugačen — ustanove nekakšno »korporacijo«. Zato mnogi pravijo, da so takšne samoupravne organizacije državi, če ne bistvene, vsaj naravne.

⁴⁷ Okrožnica »Rerum novarum«, n. 16.

85. Ker je red, kakor sijajno razlaga sv. Tomaž⁴⁸, enota, izhajajoča iz primernega razpoloženja več delov, zato zahteva pravi in pristni socialni red, da se razni udje v družbi zvežejo med seboj z neko trdno vezjo. Takšna združevalna moč je v tisti skupnosti, ko tisti, ki delo najemajo, in tisti, ki ga dajejo v najem, kot člani iste korporacije s skupnim trdom proizvajajo dobrine ali opravljajo posle, je pa tudi v tisti skupni blaginji, ki morajo vse korporacije, vsaka po svoje, složno zanjo sodelovati. To edinstvo bo tem močnejše in uspešnejše, čim zvesteje bodo posamezniki in korporacije vršili svoj poklic in se skušali v njem odlikovati.

86. Iz tega je lahko povzeti, da v takih korporacijah imajo prvenstvo predvsem skupne stvari. Med temi je najprva le-ta, čim najbolj pospeševati sodelovanje vseh strok za skupno blaginjo države. O stvareh pa, ki se posebej tičejo gospodarjev ali delavcev, njih posebnih koristi ali nekoristi, potrebne posebne skrbi ali zaščite, bodo lahko oboji vsak posebej obravnavali ali, če bo treba, sklepali.

87. Skoraj ni treba pripomniti, da se da vse to, kar je Leon XIII. učil o vladavinah, sorazmerno uporabiti tudi na korporacije, namreč da je ljudem svobodno izbrati tisto obliko, ki jim bolj ugaja, če je le poskrbljeno za pravičnost in za potrebe obče blaginje⁴⁹.

88. Kakor pa ustanavljajo občani za najrazličnejše namene posebna društva, h katerim pristopi, kdor hoče, kdor pa ne, ne, tako tudi tisti, ki izvršujejo isto obrt, lahko ustanavljajo med seboj svobodne organizacije, ki so kakorkoli z njihovo obrtjo v zvezi. Ker je že naš prednik blagega spomina posebej jasno razpravljal o teh organizacijah, je dosti, če naglasimo, da mora biti svobodno, ne samo ustanavljati takšne organizacije, ki spadajo v zasebno-pravni red, temveč tudi »jim dati tisto uredbo in tista pravila, ki bodo po sodbi ustanoviteljev najbolj služila določenemu smotru«⁵⁰. Enaka svoboda mora biti tudi za organizacije, ki presegajo meje posameznih strok. Svobodne organizacije pa, ki že cveto in donašajo lepe sadove, naj skušajo v duhu krščansko-socialnega nauka pripraviti tla za tisto popol-

⁴⁸ Prim. S. Thom. Contra gent. III 71; prim. Summa theol. I, q. 65, a. 2. i. c.

⁴⁹ Okrožnica »Immortale Dei«, 1. nov. 1885.

⁵⁰ Prim. okrožnico »Rerum novarum«, n. 42.

nejšo obliko organizacije, ki smo jo zgoraj omenili, namreč za korporacije, in naj jih skušajo tudi pogumno ustvariti.

Vodilno gospodarsko načelo, ki se mora
obnoviti.

89. Še za nekaj drugega je treba skrbeti, kar je s prejšnjim v zvezi. Kakor se edinstvo človeške družbe ne more opirati na nasprotje »razredov«, tako se tudi pravi gospodarski red ne more prepustiti svobodni tekmi sil. Iz tega vira so namreč kakor iz otrovanega studenca izšle vse zmote takozvane »individualistične« gospodarske teorije, ki je ali iz pozabe ali iz nevednosti zanikala socialni in nravni značaj gospodarstva in mislila, da je treba gospodarstvo soditi in voditi popolnoma svobodno in neodvisno od socialne oblasti, češ da ima v povpraševanju in ponudbi na trgu in v svobodni tekmi svoje vodilno načelo, ki je ravna mnogo popolneje, kakor bi zmožel to kak ustvarjeni um. Toda svobodna tekma, dasi je v nekih mejah dopustna in gotovo koristna, nikakor ne more ravnati gospodarstva, kar je tudi izkušnja zadosti dokazala, ko so se kriva načela individualističnega duha uveljavila v življenju. Zato je nujno potrebno, da se gospodarstvo zopet podvrže in podredi pravemu in uspešnemu vodilnemu načelu. Še manj pa ga more nadomestiti gospodarsko samodržstvo, ki je zadnje čase zamenjalo svobodno tekmo. Zakaj le-to je neka slepa moč in drzna sila, ki jo je treba, da bo ljudem koristna, krepko brzdati in modro voditi, a brzdati in voditi se ne more sama. Treba je torej iskati višjih in plemenitejših sil, ki bi mogle resno in resnično ravnati to gospodarsko samodržstvo, in to sta socialna pravičnost in socialna ljubezen. Socialna pravičnost mora prešiniti vse ustanove narodnega in socialnega življenja; biti mora — to je predvsem potrebno — zares tvorna, to se pravi, da ustvari pravni in socialni red, ki se mora po njem ravnati vse gospodarstvo. Socialna ljubezen pa mora biti kakor duša tega reda. Ta red mora socialna oblast skrbno in dejavno čuvati in braniti. To ji bo tem lažje, če se bo oprostila vseh tistih poslov, ki ji, kakor smo že zgoraj rekli, niso svojski.

90. Dà, ker so države v gospodarskih stvareh druga od druge odvisne in potrebne vzajemne pomoči, bi bilo prav, če bi skušale z združenimi močmi, s pametnimi dogovori in ustanovami doseči neko srečno sodelovanje narodov.

91. Če se bodo obnovili, kakor smo dejali, udje socialnega organizma in vrnilo socialnemu gospodarstvu pravo vodilno načelo, se bo moglo tudi o tem organizmu nekoliko reči, kar je dejal apostol o Kristusovem mističnem telesu: »Vse telo se zлага in sestavlja z vsakršno vezjo medsebojne pomoči, po delovanju, kakršno je primerno vsakemu poedinemu delu, in tako samo sebe zida v ljubezni.«⁵¹

92. Nedavno, kakor je vsem znano, se je ustanovil poseben način sindikatov in korporacij, ki se zdi, da ga moramo radi narave te okrožnice kratko očrtati in dodati nekaj primernih opomb.

93. Država da sindikatom pravno osebnost in obenem nekakšen monopol, tako namreč, da sme le sindikat, ko je potrjen, zastopati pravice delavcev in gospodarjev tiste stroke, le on sklepati delovne in tako zvane kolektivne pogodbe. Pristopiti k sindikatu je vsakemu svobodno. Le v tem smislu se morejo sindikati imenovati svobodni, zakaj sindikatni prispevki in neke posebne doklade se zahtevajo od vseh članov tiste stroke ali tistega poklica, naj si bodo delavci ali gospodarji, kakor so tudi vsi vezani po delovnih pogodbah, ki jih pravni sindikat sklene. Res pa se je dala uradna izjava, da ta pravni sindikat ni ovira, da ne bi mogle biti še druge organizacije članov istega poklica, a ne pravno priznane.

94. Korporacije sestojе iz zastopnikov obojih sindikatov (namreč delavcev in delodajavcev) iste stroke ali istega poklica, ki kot pravi in svojski državni organi in državne ustanove vodijo sindikate in jih v skupnih rečeh vzporedno naravnavaajo na isti smoter.

95. Stavke so prepovedane. Če se stranke ne morejo sporazumeti, nastopi javna oblast.

96. Kdor le malo premisli, lahko uvidi, kakšne so koristi te ustanove, ki smo jo na kratko orisali: razni razredi mirno sodelujejo; socialistične organizacije so zatrte, njih nakane preprečene; ustanovljena je posebna oblast, ki vse ravna. Da pa pri tako važni stvari ničesar ne prezremo in da bo vse, tako s splošnimi načeli, ki smo jih zgoraj omenili, kakor s tem, kar bomo še povedali, v pravi zvezi, moramo izpovedati to-le: Kakor nam je znano, se nekateri boje, da se ne bi država, ki bi se morala omejiti na potrebno in zadostno pomoč, postavila

⁵¹ Ef 4, 16.

na mesto svobodne dejavnosti, potem, da ne bi bilo v novem sindikatnem in korporativnem redu preveč birokratičnega in političnega duha in da ne bi (dasi tiste splošne koristi radi priznamo) služil bolj posebnim političnim namenom kakor pa obnovi in ustanovi boljšega socialnega reda.

97. Da se pa doseže ta drugi zares vzvišeni namen in da se obča blaginja resnično in stalno zagotovi, za to, mislimo, da je v prvi vrsti in predvsem potrebna božja pomoč, potem pa složno in smotrno delo vseh, ki so blage volje. Prepričani smo pa tudi (kar sklepamo iz prejšnjega), da se bo ta namen tem bolj gotovo dosegel, čim več bo takih, ki bodo pripravljene dati na razpolago svoje tehnično, strokovno in socialno izkustvo, in — kar je še večjega pomena — čim več bo prihajalo pomoči od katoliških načel in njih uporabe, ne sicer od Katoliške akcije (ki se odreka pravi sindikalni in politični dejavnosti), pač pa od Naših sinov, katere Katoliška akcija navdaja z duhom tistih načel in jih pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve vzgaja za apostolstvo; pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve pravimo, zakaj kakor v drugih področjih, kjer gre za npravna vprašanja, tako tudi v tem Cerkev nikdar ne sme in ne more pozabiti in zanemariti svojega božjega poslanstva, ki je: nadzorovati in učiti.

98. Da pa tega, kar smo povedali o obnovi in izpopolnitvi socialnega reda, nikakor ne bo mogoče doseči brez npravne obnove, to zadostno dokazuje zgodovina sama. Bil je že nekdanj socialni red, ne sicer popoln in vsestransko dovršen, a ki se je vendar glede na časovne razmere in potrebe nekako skladal s pravo pametjo. Če je že davno propal, se to ni zgodilo, kakor da bi se ne bil mogel, ko so se časovne razmere in potrebe izpremenile, prilagoditi, razviti in tudi nekako razširiti, ampak zato, ker člani tedanjih korporacij, okoreli v prevelikem samoljubju, niso hoteli, kakor bi bilo treba, ko je množica naraščala, dostopa širje odpreti, ali pa, ker so jih zavedle napačna svoboda in druge zmote, da niso mogli nobene oblasti in so se skušali iznebiti vsakega gospostva.

99. Treba je torej še, da sedanji gospodarski sestav pa socializem, ki je njegov najhujši tožitelj, zopet pozovemo predse in izrečemo odkrito in pravično sodbo, potem pa, da natančneje poiščemo korenino tolikega zla in pokažemo prvo in najbolj potrebno pomoč, namreč npravno obnovo.

III.

O VELIKIH IZPREMEMBAH IZZA LEONA.

100. Izza Leona XIII. sta se tako gospodarski red kakor socializem močno izpremenila.

101. Očitno je najprej vsem, da je gospodarstvo zelo izpremenilo lice. Znano vam je, častiti bratje in ljubi sinovi, da je Naš prednik blagega spomina v svoji okrožnici motril predvsem tisti način gospodarstva, ki dajejo v njem na splošno za skupno gospodarjenje eni snov, drugi delo. Leon XIII. je ta način opredelil s srečnim izrazom: »Ne more biti ne snov brez dela, ne delo brez snovi.«⁵²

1. Gospodarstvo je izpremenilo lice.

102. Leon XIII. se je z vsemi močmi prizadeval, da bi ta način gospodarstva uredil po pravih načelih; iz tega je razvidno, da sam na sebi ni nič zlega. In res po svoji naravi ni grešen, krši pa pravi red tedaj, če »kapital« najema delavce ali proletarski razred za ta namen in pod tem pogojem, da bi se podjetje in sploh vse gospodarstvo ravnalo po njegovi volji in v njegov prid, brez ozira na človeško dostojanstvo delavcev, na socialni značaj gospodarstva, na socialno pravičnost in občo blaginjo.

103. Res še niti dandanes ne vlada povsod samo ta način gospodarstva; je še drugi način, ki se ga drži še po številu in tehtnosti velika množica, n. pr. kmetijski stan, ki v njem večji del človeštva s poštenim delom prideluje, kar potrebuje za življenje. Seveda ima tudi ta način svoje križe in težave, ki jih je Naš prednik na več mestih svoje okrožnice omenil in ki smo se jih tudi Mi že večkrat doteknili.

104. Toda »kapitalistični« način gospodarstva se je z razširjenjem industrije po vsem svetu, odkar je izšla Leonova okrožnica, tudi sam na vse strani razširil, tako da je udrl in prodrl tudi v gospodarske razmere takih, ki so izven njegovega okrožja, in v te razmere zanaša vse, kar ima dobrega in zlega ter hibnega in jih nekako po svoje oblikuje.

105. Zato ni le v korist tistih, ki bivajo po krajih, kjer vladata »kapital« in industrija, temveč prav vseh ljudi, če opo-

⁵² Okrožnica »Rerum novarum«, n. 15.

zorimo zlasti na izpremembe, ki so se od Leonovih časov izvršile v kapitalističnem načinu gospodarstva.

Samodržstvo namesto svobodne tekme.

106. Najprej je vsem vidno, kako se v naši dobi ne kupiči samo bogastvo, temveč se kupiči tudi strašna moč, gospodarsko samosilje in samodržstvo, in sicer pri nekaterih, ki po večini niti niso lastniki kapitala, temveč le skrbniki in upravniki, a ravnaajo z njim po svoji volji.

107. To samodržstvo je najhujše pri tistih, ki imajo v rokah denar, z njim gospodujejo, gospodujejo nad posodo in kreditom, in tako nekako upravljajo kri, ki po njej vse gospodarstvo živi, imajo v svojih rokah tako rekoč dušo gospodarstva, tako da proti njih volji nihče niti dihati ne more.

108. To kupičenje sile in moči, ki je nekak svojski znak sodobnega gospodarstva, je sad, ki ga je rodila razbrzdana svobodna tekma. V tej svobodni tekmi ostanejo živi le tisti, ki so najmočnejši, to pa se največkrat pravi: tisti, ki se najbolj nasilno bore, ki se najmanj menijo za vest.

109. To kupičenje sile in moči rodi zopet trojno borbo: bije se najprej borba za gospodarsko moč; potem se bije hud boj za moč v državi, da bi se nje sile mogle porabiti za tekmo v gospodarstvu; nazadnje se bije še boj med državami samimi, ko narodi izrabljajo silo in politično moč za gospodarske koristi svojih državljanov in prav tako skušajo s svojo gospodarsko silo in močjo rešiti politične razdore med narodi.

Usodne posledice.

110. Zadnje posledice individualističnega duha v gospodarstvu zrete in obžalujete vi sami, častiti bratje in ljubi sinovi: svobodna tekma je sama sebe ubila; svobodo trgovanja je nadomestilo gospodarsko samodržstvo; pohlepu po dobičku je sledil prav tako razbrzdan pohlep po moči; vse gospodarstvo je strašno trdo, kruto, brezsrčno. Temu se pridružuje še silna škoda, ki je nastala iz nesrečnega zamešavanja poslov in nalog javne oblasti in gospodarstva. Eden izmed najbolj žalostnih primerov te škode je ponižanje državnega dostojanstva. Država, ki bi morala biti kot kraljica in najvišja razsodnica vzvišena nad stranke, vsa v skrbi le za občo blaginjo in pravičnost, je sužnja, izročena in zaslužjena pohlepu ljudi. Kar se pa tiče

narodov in njih odnosov, je iz enega vira potekla dvojna struja: na eni strani »nacionalizem« ali tudi gospodarski »imperializem«, na drugi strani nič manj usodni in prekletja vredni denarni »internacionalizem« ali »internacionalni imperializem«, ki je povsod doma, kjer mu je dobro.

P o m o č k i.

111. Kaj bi moglo zoper toliko zla pomagati, to smo razložili že v drugem delu okrožnice, kjer smo posebej obravnavali načela, tu naj to le na kratko ponovimo. Ker se način sedanjega gospodarstva opira najbolj na kapital in delo, je treba spoznati, priznati in v dejanju izvesti načela prave pameti in krščanske socialne filozofije o kapitalu, delu in njihju odnosih. Predvsem je treba pravilno presoditi dvojni značaj kapitala ali lastnine in dela, to je, individualni in socialni značaj, da se ognemo individualizmu in kolektivizmu. Vzajemne odnose med njima je treba urediti po zahtevah tiste stroge pravičnosti, ki se imenuje menjalna pravičnost, pomaga naj pa krščanska ljubezen. Svobodna tekma naj se omeji z določenimi in pravimi mejami. Se bolj pa naj se gospodarsko samodržstvo učinkovito podvrže socialni oblasti glede vsega, kar le-tej pristoji. Javne ustanove narodov naj tako uredi človeško družbo, da bo vse v skladu s potrebami socialne blaginje in s pravcem socialne pravičnosti. Tako se bo tudi v tisto prevažno območje socialnega življenja, namreč v gospodarstvo, vrnil pravi in zdravi red.

2. Izpremenil se je socializem.

112. Nič manj globoko kakor gospodarstvo se je od Leonovih časov izpremenil socializem, ki se je moral z njim Naš prednik najbolj boriti. Tedaj je bil še enoten in je branil določen in enoten nauk; sedaj se je pa razdelil predvsem v dve stranki, ki sta si med seboj izvečine nasprotni in sovražni. Vendar se ni nobena odmeknila od temelja, ki je bil socializmu svojski in krščanstvu sovražen.

a) Nasilnejša stranka ali komunizem.

113. Ena socialistična stranka je prehodila iste izpremembe, kakor smo zgoraj dejali, da jih je prehodilo kapitalistično gospodarstvo, in je zašla v komunizem. Komunizem uči in hoče dvoje,

in sicer ne na skrivnem ali za oglom, temveč javno, odkrito, z vsemi, tudi najnasilnejšimi sredstvi, namreč najostrejši razredni boj in popolno odpravo zasebne lastnine. Da to doseže, se ničesar ne plaši, ničesar ne boji; ko doseže, je neverjetno in grozno krut in nečloveški. O tem priča strašno razdejanje po silnih pokrajinah vzhodne Evrope in Azije. Kako nasproten in očitno sovražen je pa sveti Cerkvi in samemu Bogu, to je, ah, le preveč dokazal z dejanji in je vsem dobro znano. Dasi torej smatramo za nepotrebno, dobre in verne sinove svete Cerkve šele opozarjati na brezbožno in zločesto naravo komunizma, ne moremo brez globoke bolesti gledati vnemarnosti tistih, ki se zdi, da to grozečo nevarnost prezirajo in z neko leno brezbriznostjo puste, da se vsepovsod širijo nauki, ki bodo prinesli družbi silo, klanje in pokončanje. Še bolj je treba obsoditi brezskrbnost tistih, ki se nič ne brigajo, da bi odpravili ali izpremenili razmere, katere zagrenjajo ljudstvu dušo in utirajo pot revoluciji in socialni propasti.

b) Milejši socializem.

114. Milejša je druga stranka socializma, ki je ohranila ime, a ne uči nasilja in tudi razredni boj in odpravo zasebne lastnine, če ne odklanja, vsaj nekoliko omiljuje in umerja. Dejali bi, da se je zbala svojih načel in ustrašila posledic, ki jih je iz njih izvedel komunizem, in da se nagiblje in nekoliko bliža k resnicam, ki jih je krščanstvo vedno svečano oznanjalo. Ne da se namreč tajiti, da se s svojimi nazori časih zelo približuje temu, kar zastopniki krščanske reforme po pravici zahtevajo.

Odmika se nekoliko od razrednega boja in odprave lastnine.

115. Razredni boj, če se zdržuje sovražnosti in medsebojne mržnje, prehaja polagoma v neko pošteno borbo, osnovano na želji po pravičnosti, ki sicer ni tisti blaženi socialni mir, po katerem vsi hrepenimo, a vendar more in mora biti začetek, da pridemo do vzajemnega sodelovanja korporacij. Tudi boj, napovedan zasebni lastnini, se bolj in bolj pomirjuje in tako omejuje, da se nazadnje ne napada posest proizvajalnih sredstev, temveč le neko socialno gospostvo, ki si ga je posest zoper vso pravico ugrabila in prisvojila. Takšno gospostvo pa ne pristoji lastnikom, ampak samo javni oblasti.

Na ta način je mogoče polagoma priti do tja, kjer se nazori tega milejšega socializma ne ločijo več od nazorov in zahtev tistih, ki skušajo na podlagi krščanskih načel preosnovati človeško družbo. Po pravici se namreč zahteva, da se neke vrste dobrine izvzamejo zasebni lasti in pridrže državi, ker je z njimi zvezana takšna moč, kakršna se brez nevarnosti za občo blaginjo zasebnikom ne sme prepustiti.

116. Takšne pravične zahteve in želje nimajo ničesar v sebi, kar bi bilo v nasprotju s krščansko resnico, še manj so pa socializmu svojske. Kdor ima torej le takšne želje in zahteve nima vzroka, zakaj bi se pridruževal socializmu.

Ali je mogoče iti po srednji poti?

117. Nihče naj pa morda ne misli, da bi se bile socialistične ločine ali skupine, ki niso komunistične, bodisi po programu bodisi dejansko vse tako daleč izpremenile. Po večini ne zametajo ne razrednega boja ne zahteve, da se odpravi zasebna lastnina, ampak te zahteve samo nekako umerjajo. Če se pa zmotna načela tako omilijo in nekako zabrišejo, nastane vprašanje ali bolje, zastavljajo nekateri neupravičeno vprašanje, ali se ne bi mogla tudi načela krščanske resnice nekoliko omiliti ali umeriti, da bi šli tako socializmu nasproti in bi se sešli tako rekoč na neki srednji poti. So, ki goje prazno upanje, da bi socialiste na ta način k sebi pritegnili. Prazno upanje! Kdor hoče biti za apostola med socialisti, mora odkrito in iskreno izpovedati vso in celo krščansko resnico in na noben način ne sme popuščati zmotam. Kdor res hoče biti glasnik evangelija, naj se predvsem prizadeva socialistom pokazati, da se njih zahteve, kolikor so upravičene, mnogo krepkeje branijo z načeli krščanske vere in mnogo bolje pospešujejo s silami krščanske ljubezni.

118. Toda kaj, če je socializem, kar se tiče razrednega boja in zasebne lastnine res tako umerjen in izboljššan, da mu ni glede tega ničesar več očitati? Ali se je s tem odpovedal svoji krščanstvu nasprotni naravi? To vprašanje muči mnoge. In zelo mnogo jih je med katoličani, ki so popolnoma prepričani, da krščanskih načel ni mogoče ne popustiti ne zabrisati, a se zdi, kakor da obračajo poglede k tej sveti stolici in prisrčno prosijo, da odločimo, ali se je ta socializem tako odmaknil od zmotnih nazorov, da se da vzdržati in tako rekoč »pokrstiti«,

ne da bi se katerokoli krščansko načelo završlo? Da jim po svoji očetovski skrbi odgovorimo, izjavljamo to: Socializem, naj se motri kot nauk ali kot zgodovinsko dejstvo ali kot akcija, če ostane res socializem, se tudi potem, ko je v tistih stvareh, ki smo jih omenili, popustil resnici in pravici, ne more v sklad spraviti z verskimi nauki katoliške Cerkve, zakaj njegova zamisel družbe je popolnoma tuja krščanski resnici.

Socializem zamišlja družbo in človekov socialni značaj docela drugače kot krščanstvo.

119. Po krščanskem nauku je človek, obdarovan s socialno naravo, postavljen na to zemljo, da živi v družbi in pod oblastjo, ki je urejena od Boga⁵³, vzgaja in razvija čim popolneje vse svoje zmožnosti v hvalo in slavo svojega Stvarnika, opravlja zvesto opravila svoje obrti ali drugega poklica in si tako pridobi časno in večno srečo. Socializem pa tega vzvišenega človeškega in družabnega smotra ali sploh ne pozna ali ga pa popolnoma prezira in misli, da je človeška družba ustanovljena zgolj za udobnost.

120. Ker se namreč dobrine uspešneje proizvajajo, če se delo primerno porazdeli, kakor pa če se proizvajanje prepusti razdrobljenim silam posameznikov, sklepajo socialisti, da se mora vršiti gospodarska dejavnost, ki motre pri njej le snovno plat, nujno socialno. Ta nuja, mislijo, sili, da se ljudje, kar se tiče proizvajanja dobrin, docela predajo in podvržejo družbi. Da, imeti čim večjo množino dobrin, ki služijo udobnosti tega življenja, se jim zdi tolike cene, da se morajo po njih mnenju višje človekove dobrine, tudi svoboda ni izvzeta, podrediti in tudi žrtvovati zahtevam čim najuspešnejšega proizvajanja dobrin. To izgubo človeškega dostojanstva v »socializiranem« proizvajanju mislijo, da bo zlahka izravnalo obilje socialno proizvajanih dobrin, ki jih bodo dobivali posamezniki, da jih bodo po svoji volji svobodno rabili za ugodnosti in udobnosti življenja. Družba, kakor jo zamišlja socializem, torej z ene strani ne more ne biti ne se pojmiti brez nasilja, z druge strani se nič manj ne vdaja neki blodni svobodi, ker ni v njej mesta za pravo socialno oblast, ki se pač ne more opirati na časne in stvarne koristi, temveč izhaja od samega Boga, stvarnika in zadnjega smotra vseh stvari⁵⁴.

⁵³ Prim. Rimlj. 13, 1.

⁵⁴ Prim. okrožnico »Diuturnum«, 29. jun. 1881.

Katoličan in socialist — protislovje.

121. Dasi ima torej socializem kakor vsaka zmeta nekaj resnice v sebi (česar papeži nikdar niso zanikavali), se vendar opira na nauk o človeški družbi, ki je njemu svojski, a ne v skladu s krščanstvom. Religiozni socializem, krščanski socializem so protislovni izrazi: nihče ne more biti obenem dober katoličan in pravi socialist.

Socializem z vzgojno metodo.

122. Vse to, kar z Našo oblastjo svečano obnavljamo in potrjujemo, je treba obrniti tudi na neki novi način socialistične metode, ki je bila doslej manj znana, a se je sedaj razširila med razne socialistične skupine. Socializem se je namreč lotil vzgoje duhov in nravi. Zlasti vabi in priteguje pod videzom prijateljstva nežno deco, a zajema tudi množice odraslih, da izoblikuje že »socialističnega človeka«, ki bo preustvaril človeško družbo po načelih socializma.

123. Ker smo že v okrožnici *Divini illius Magistri* zadosti razložili načela in smotre krščanske vzgoje⁵⁵, ni treba več nobene razlage, ampak je jasno in razvidno, kako je s tem v nasprotju vse, kar dela in hoče s svojo vzgojo ta socializem. A zdi se, da velikih nevarnosti, ki jih prinaša ta socializem, ali ne vidijo ali vsaj zadosti ne upoštevajo tisti, ki se nič ne brigajo, kako bi se jim, kakor treba, krepko in živahno ustavili. Naša pastirska dolžnost je, da jih opozorimo na grozečo silno škodo. Naj bi vsi imeli na umu, da je oče tega vzgojnega socializma liberalizem, a da bo dedič boljševizem!

Katoličani — prebežniki v socialističnem taboru.

124. Iz tega morete presoditi, častiti bratje in ljubi sinovi, s kakšno boleštjo gledamo, kako je po nekaterih krajih nemalo Naših sinov, o katerih ne moremo verjeti, da bi bili zavrgli pravo vero in blago voljo, prebežalo iz tabora Cerkve v socialistični tabor; eni, da odkrito in s ponosom prevzamejo socialistično ime in izpovedo socialistične nauke, drugi iz neke vnevarnosti ali tudi napol neradovoljno, da se pridružijo organizacijam, ki so po programu ali dejansko socialistične.

⁵⁵ Okrožnica »*Divini illius Magistri*«, 31. dec. 1929.

125. Mi pa z očetovsko bridkostjo premišljujemo in skušamo doumeti, kako je mogoče, da so tako daleč zašli, in zdi se, kakor da bi čuli, kako mnogi med njimi odgovarjajo in se izgovarjajo: da Cerkev in taki, ki se glasno izpovedajo za vdane Cerkvi, drže z bogatinci; da prezirajo delavce in se ne brigajo zanje; zato da so v skrbi zase morali stopiti in se strniti v socialistične vrste.

126. Res je žalostno, častiti bratje, da so bili in so še, ki se imajo za katoličane, a se komaj spominjajo tiste vzvišene zapovedi pravičnosti in ljubezni, ki nam ne veleva samo, dajati vsakemu, kar je njegovega, temveč tudi, pomagati potrebnim bratom kakor samemu Gospodu Kristusu⁵⁶, in kar je hujše, ki se ne boje iz pohlepa po dobičku pritiskati delavce. Da, so celo taki, ki zlorabijo vero samo in skušajo z njenim imenom pokriti svoje krivice, da bi se ubranili popolnoma upravičenih delavskih zahtev. Njih ravnanja ne bomo nikoli nehali resno obsojati. Oni so namreč krivi, da se je moglo, četudi neupravičeno, o Cerkvi sumiti in da se ji očita, kakor da se zavzema za bogate, a ne meni za težave in potrebe tistih, ki so tako rekoč oropani naravne dediščine. Vsa zgodovina Cerkve priča, da so ti očitki nezasluženi in krivični, tudi okrožnica, ki obhajamo nje štiridesetletnico, je zadosten dokaz, da je le po veliki krivici mogoče Cerkev in nje nauk tako klevetati in grditi.

V abilo, da se vrnejo.

127. Toda četudi smo ranjeni od krivice in potrti od očetovske bolesti, Nam nikakor ni na mislih, da bi sinove, ki so tako bedno prevarani in tako daleč od resnice in zveličanja, zavrnil in zavrgli. Nasprotno, z vso skrbjo jih vabimo, da se vrnejo v materino naročje Cerkve. Da bi nas poslušali! Da bi se vrnili, odkoder so izšli, to je v očetno hišo in da bi v njej ostali, ker je tu njih pravo mesto, namreč v tistih vrstah, ki so vneto sprejele navodila, kakor jih je proglasil Leon XIII. in smo jih Mi svečano obnovili, in se prizadevajo, da bi preuredili družbo po duhu Cerkve, na trdni podlagi socialne pravičnosti in socialne ljubezni. Naj bodo prepričani, da tudi na zemlji nikjer ne morejo najti večjega blaženstva kakor pri Njem, ki »je zaradi nas postal ubog, dasi je bil bogat, da bi

⁵⁶ Prim. Jak 2.

po njegovem uboštvu mi obogateli⁵⁷, ki je bil ubog in v trudi od svoje mladosti, ki vabi k sebi vse, ki se trudijo in so obteženi, da bi jih v ljubezni svojega Srca popolnoma poživil⁵⁸, ki ne gleda na vnanjo veljavo ljudi ter bo več zahteval od njih, ki jim je več dal⁵⁹, in bo »povrnil vsakemu po njegovih delih«⁶⁰.

3. Obnova nravi.

128. Toda če vse globlje in natančneje premislimo, bomo jasno spoznali, da mora iti pred tako zaželjeno socialno obnovo obnova krščanskega duha, katerega je bedno izgubilo toliko ljudi, ki se ukvarjajo z gospodarstvom; če ne, bodo vsi poskusi zaman in se bo gradila vsa stavba ne na skalo, ampak na sipki pesek⁶¹.

129. In zares, pregledali smo, častiti bratje in ljubi sinovi, današnje gospodarstvo in smo spoznali, da ima zelo velike hibe. Presodili smo iznova tudi komunizem in socializem in dognali, da so vse njiju vrste, tudi umerjene, zašle daleč od evangeljskih zapovedi.

130. Zato — da ponovimo besede Našega prednika — »če je treba človeško družbo ozdraviti, jo bo ozdravila samo obnova krščanskega življenja in krščanskih ustanov«⁶². Zakaj samo ta more prinesiti uspešen pomoček zoper preveliko skrb za minljive stvari, ki je vir vsega zla, samo ta more omamljene oči, ki so nepremično zamaknjene v bežne stvari tega sveta, od le-teh odvrniti in obrniti k nebesom. In kdo bi tajil, da je današnja človeška družba tega pomočka silno potrebna?

Poglavitno zlò današnjega stanja: kvar duš.

131. Vsi se namreč strašijo skoraj samo časnih prevratov, klanja in razdejanja. A kaj je vse to, če motrimo reči, kakor se spodobi, s krščanskimi očmi, v primeri z razdejanjem duš? In vendar so — brez nepremišljenosti se lahko reče — socialne in gospodarske razmere naše dobe za premnoško ljudi največja ovira, da ne morejo skrbeti za tisto eno, ki je potrebno, namreč za večno zveličanje.

⁵⁷ 2 Kor 8, 9.

⁵⁸ Mt 11, 28.

⁵⁹ Prim. Lk 12, 48.

⁶⁰ Mt 16, 27.

⁶¹ Prim. Mt 7, 24 sl.

⁶² Okrožnica »Rerum novarum«, n. 22.

132. Postavljeni tem neštetim ovcam od kneza pastirjev, ki jih je odrešil s svojo krvjo, za variha in pastirja, jih ne moremo gledati brez solz v tako veliki nevarnosti, ampak zavedajoč se pastirske dolžnosti le na to mislimo, kako bi jim mogli pomagati, in kličemo na neutrudno delo tudi druge, ki jim iz pravičnosti ali ljubezni mora biti tega mar. Kaj bo namreč koristilo, ako se bodo ljudje z umnejšo rabo bogastva tudi bolj usposobili, da si pridobe ves svet, če pa bodo s tem svojo dušo pogubili?⁶³ Kaj, ako uče o gospodarstvu varna načela, če se pa v razbrzdanem in grdem pohlepu tako vdajajo sebičnosti, da »slišijo Gospodove zapovedi, pa vse nasprotno delajo«?⁶⁴

Vzroki tega zla.

133. Korenina in vir tega odpada od krščanskih načel v socialnih in gospodarskih rečeh in iz tega izhajajočega odpada toliko delavcev od katoliške vere so strasti, žalostna posledica izvirnega greha, ki je čudovito prvotno soglasje človeških zmožnosti tako raztrgal, da človeka, ki ga zle želje le prelehko prevzamejo, silno mika, minljive dobrine tega sveta bolj ceniti kakor pa nebeške in stalne. Odtod je tisti nenasitni pohlep po bogastvu in časnih dobrinah, ki je sicer v vseh časih mamil ljudi, da so prelamljali božje zakone in teptali pravice bližnjih, ki pa v današnjih gospodarskih razmerah nastavlja človeški slabosti mnogo več nastav. Ker namreč negotovost gospodarstva zlasti radi prepletenosti gospodarskih pojavov zahteva od njih, ki so se mu predali, napet in neprestan napor, so nekateri tako otopeli za opomine vesti, da imajo za dovoljeno, svoje dobičke kakorkoli množiti in bogastvo, ki so si ga z velikim trudom in prizadevanjem pridobili, z vsemi pravičnimi in nepravičnimi sredstvi za vse nenadne slučaje zavarovati. Dobiček, ki ga je v trgovini, oproščeni vseh zakonov, zlahka dobiti, vabi v menjavanje in razprodavanje blaga premnože, ki hlepe samo po tem, da bi si z najmanjšim trudom pridobili hitrega dobička, in zato v nebrzdanem trgovskem oprezovanju samovoljno iz same lakomnosti tako pogosto zvišujejo in znižujejo cene, da prevračajo vse preudarke in račune proizvajavcev. Zakonite odredbe, ki naj bi pospešile družno pridobivanje, dele sicer in omejujejo nevarnosti, toda so tudi povod

⁶³ Prim. Mt. 16, 26.

⁶⁴ Prim. Sodn 2, 17.

najgrši samopašnosti. Zakaj, kakor vidimo, takšna zmanjšana dolžnost za polaganje računov ljudi le malo plaši; v varstvu brezimnih družb se gode največje krivice in goljufije; upravniki teh gospodarskih družb neredko pozabljajo na svojo dolžnost in izdajajo pravice tistih, katerih prihranke so sprejeli v upravo; potem so pa še tisti premetenci, ki se malo menijo za to, da bi z svojo obrtjo nudili ljudem pošteno korist, ampak drzno podžigajo v njih le pohlep, da ga potem zlorabijo za svoj dobiček.

134. To tako veliko in tolikero kvar bi bila mogla resnobna in trdna nравnost, od javne oblasti strogo čuvana, odpraviti ali že prestreči, a žal, da te nравnosti le prevečkrat ni bilo več. Ker so namreč prvi početki novega načina gospodarjenja vzkllili prav tedaj, ko so se bili mnogih duhov prijeli nazori racionalizma in začeli v njih gnati korenine, je kmalu nastal nov, od pravega nравnega zakona docela ločen gospodarski nauk, ki je povzročil, da so človeškemu pohlepu brzde povsem popustile.

135. Tako je prišlo, da se je začelo mnogo več ljudi kakor prej gnati samo za bogastvom, kako bi ga na kakršenkoli način pomnožili, da so iskali predvsem in nadvsem samo sebe in se niso več strašili niti najhujših zločinov zoper druge. Prvi pa, kateri so se spustili na to široko pot, ki drži v pogubo⁶⁵, so zlahka dobili premnogo posnemancev svoje zločnosti, bodisi z zgledom svojih navideznih uspehov, bodisi z nenavadnim sijajem svojega bogastva, bodisi s tem, da so druge, ki so imeli bolj tenko vest, smešili, češ da so njih strahovi prazni, bodisi da so bolj boječe pogazili.

136. Ko so pa voditelji gospodarstva krenili s prave poti, je bilo le naravno, da je tudi delovno ljudstvo začelo drveti v isto brezno; tem bolj, ker so premnogi podjetniki zlorabljali svoje delavce kot mrtvo orodje, brez sleherne skrbi za njih duše, dà, brez vsake misli na kaj višjega. Zares groza nas obhaja, če mislimo na tako velike nevarnosti, ki po novodobnih delavnicah strežejo na nрави delavcev (zlasti mlajših) ter na sramežljivost deklet in žen; če razmišljamo, kako novodobno gospodarstvo in zlasti brezumni način stanovanj tolikokrat ovira družinsko skupnost in domačnost družinskega življenja; če se spominjamo, kolike in kakšne ovire se stavijo pravemu prazno-

⁶⁵ Prim. Mt 7, 13.

vanju nedelj in praznikov; če gledamo, kako je na splošno oslabil tisti resnični krščanski čut, ki je dajal časih tudi preprostim in neukim zmisel za višje reči, in je na njegovo mesto stopila sama skrb, kako si kakorkoli pridobiti vsakdanji kruh. Tako se telesno delo, ki naj bi po božji previdnosti tudi še po izvirnem grehu služilo blaginji telesa in duše obenem, pogosto prevrača v orodje izkvarjenosti: mrtva snov prihaja iz tovarne požlahtnjena, ljudje pa se pravitam kvarijo in ponižujejo.

Pomočki.

a) Gospodarsko življenje naj se pokristjani.

137. Dokler bo trajalo to žalostno razdejanje duš, je zastoj vsak trud, da bi se družba preuredila. A zoper to razdejanje ni drugega uspešnega pomočka, kakor da se ljudje odkrito in iskreno vrnejo k evangelijskemu nauku, namreč k zapovedim tistega, ki edini ima besede večnega življenja⁶⁶, to je besede, ki ne bodo prešle, ko bosta nebo in zemlja prešla⁶⁷. Zakaj vsi, ki so v socialnih stvareh res veščaki, si živo žele, da bi se gospodarsko življenje docela uravnalo po pravi pameti in tako spravilo zopet v pravi red. Tudi Mi si zelo želimo takšen red in se resno zanj prizadevamo, toda ta red bo docela nedostaten in nepopoln, če se vsa raznotera človeška dejavnost prijateljsko ne združi, da posnema in, kolikor je dano človeškim močem, tudi doseže čudovito enoto božjih načrtov. Popoln imenujemo tisti red, ki ga glasno in vneto oznanja Cerkev in ki ga zahteva tudi prava pamet, namreč da se vse naravnava na Boga kot na prvi in zadnji smoter vse ustvarjene dejavnosti in se pod Bogom vse ustvarjene dobrine smatrajo zgolj za sredstva, ki naj jih človek toliko rabi, kolikor vodijo k zadnjemu smotru. Naj se ne misli, da bi bile po tem pridobitvene obrti manj vredne ali manj v soglasju s človeškim dostojanstvom; ne, marveč vprav v njih se učimo spoznavati in spoštovati jasno Stvarnikovo voljo, ki je postavil človeka na zemljo, da bi jo obdeloval in jo raznolično upotrebljal za različne svoje potrebe. Tudi ni zabranjeno njim, ki proizvajajo dobrine, svojo imovino prav in pravično množiti, saj je prav, da tisti, ki služi skupnosti in jo bogati, iz pomnoženih dobrin skupnosti tudi sam po svojih raz-

⁶⁶ Prim. Jan 6, 70.

⁶⁷ Prim. Mt 24, 35.

merah bogati, da le vsega tega išče v pokorščini do božjih zakonov in ne da bi kršil pravice drugih, in da vse uporablja v skladu z vero in pravo pametjo. Če bi vsi povsod in vselej tako ravnali, bi se ne le proizvajanje in pridobivanje, temveč tudi raba bogastva, ki je sedaj dostikrat tako v nasprotju s pravim redom, skoraj naravnala v meje pravičnosti in pravične razdelitve, in bi se umazani sebičnosti, ki je sramota in veliki greh naše dobe, postavil nasproti, resnično in v dejanju, zakon krščanske zmernosti, tako mil in tako močan obenem, ki vелеva, da človek išče najprej božjega kraljestva in njegove pravice, dobro vedoč, da mu bo božja darežljivost in trdna obljuba navrgla tudi časnih dobrin, kolikor jih bo potreboval⁶⁸.

b) Delež ljubezni.

138. A pri vsem tem prizadevanju bo morala imeti poseben delež ljubezni, ki »je vez popolnosti«⁶⁹. Kako zelo se varajo tisti nemodri presnavljalci človeške družbe, ki jim je mar samo pravičnosti in sicer še samo menjalne pravičnosti, a ošabno prezirajo pomoč ljubezni! Seveda ljubezen ne more nadomestiti dolžne in pregrešno odrekane pravičnosti. Toda če bo človek tudi dosegel vse, kar mu po pravici gre, bo še vedno širono področje za ljubezen: sama pravičnost, če se je še tako verno držimo, bo sicer mogla odpraviti vzroke socialnih borb, ne bo pa mogla zediniti src in združiti duhov. Za vse, kar se ustanovi v prosep miru in medsebojne pomoči med ljudmi, in naj se zdi še tako popolno, je najbolj trdna podlaga vprav duhovna vzajemnost in duhovno edinstvo med tovariši. Če tega duhovnega edinstva ni, kar smo dostikrat izkusili, bodo najboljši predpisi brez moči. Le tedaj bo možno v človeški družbi resnično sodelovanje vseh za skupno blaginjo, ko bodo vsi deli živo čutili, da so udje ene velike družine in otroci istega nebeškega očeta, dà, eno telo v Kristusu, »posamezni pa med seboj udje«⁷⁰, tako, da »če en ud trpi, trpe z njim vsi udje«⁷¹. Tedaj bodo namreč bogati in drugi veljaki prejšnjo brezbriznost do ubožnejših bratov izpremenili v skrbljivo in dejavno ljubezen, sprejemali z odprtim srcem njih pravične zahteve in

⁶⁸ Prim. Mt 6, 33.

⁶⁹ Kol 3, 14.

⁷⁰ Rimlj 12, 5.

⁷¹ 1 Kor 12, 26.

radi jim odpuščali morebitne krivde in zmote. Delavci pa bodo iskreno zamorili vsako čuvstvo sovražnosti in zavisti, ki ga pospeševavci socialne borbe tako premeteno zlorablajo, in ne le da ne bodo mrzili mesta, ki jim ga je božja previdnost določila v človeški družbi, ampak ga bodo cenili, dobro se zavedajoč, da sodelujejo resnično koristno in častno, vsak po svoji službi in dolžnosti, za občo blaginjo in da hodijo še tesneje po stopnjah za tistim, ki je bil v božji podobi, pa je hotel biti med ljudmi tesar in da so ga imeli za tesarjevega sina.

T e ž k a n a l o g a.

139. Če se bo iznova po svetu razširil ta evangelijski duh, ki je duh krščanske umerjenosti in obče ljubezni, tedaj bo, tako zaupamo, prišla tista toliko zaželjena popolna obnova človeške družbe v Kristusu, prišel tisti »mir Kristusov v Kristusovem kraljestvu«, ki smo mu sklenili in se trdno odločili od početka Našega papeževanja, posvetiti vse skrbi in vse pastirsko prizadevanje⁷². Vi pa, častiti bratje, ki po naročilu Svetega Duha vodite z Nami Cerkev božjo⁷³, sodelujete z vse hvale vredno gorečnostjo za isti tako važni in v sedanjosti tako nujni smoter, in sicer po vseh delih sveta, tudi po pokrajinah svetih misijonov med neverniki. Vam bodi torej zaslužena zahvala, obenem pa vsem tistim, klerikom in lajikom, ki so, kakor z veseljem gledamo, dan za dnem deležniki in krepki pomočniki pri istem velikem delu, namreč naši ljubi sinovi, člani Katoliške akcije, ki se vneto z Nami trudijo ob socialnih vprašanjih, kolikor je to delo po božji ustanovi pravica in dolžnost Cerkve. Vse te zopet in zopet v Gospodu opominjamo, naj se ne strašijo nobenega truda, se ne dajo premagati od nobenih težav, temveč naj bodo od dne do dne bolj trdni in močni⁷⁴. Res jim nalagamo težko delo; dobro namreč vemo, da je na obeh straneh, med višjimi in med nižjimi družabnimi razredi, vse polno ovir in zadržkov, ki jih bo treba premagati. A naj nikar ne izgube poguma: kristjan se mora trdo boriti in dober vojščak Kristusov, ki ga hoče bliže nasledovati, mora prenašati težke trude⁷⁵.

⁷² Prim. okrožnico »Ubi arcano«, 23. dec. 1922.

⁷³ Prim. Apd 20, 28.

⁷⁴ Prim. 5 Moz 31, 7.

⁷⁵ Prim. 2 Tim 2, 3.

140. Zaupajoč samo na vsemogočno pomoč njega, ki »hoče, da bi se vsi ljudje zveličali«⁷⁰, se z vsemi močmi prizadevajmo pomagati ubogim dušam, ki so se obrnile od Boga! Odvrnimo jih od časnih skrbi, ki so vanje preveč zapletene, in učimo jih zaupno hrepeneti po večnih dobrinah! Časih bomo to laglje dosegli, kakor pa se nam je morda izprva zdelo. Če namreč v notranjščini tudi najbolj zavrženega človeka še skrito žive, kakor iskre pod pepelom, čudovite duhovne sile, nedvomne priče, da je duša po naravi krščanska, koliko bolj v srcih tistih premnogh, ki so le bolj po nevednosti in po vnanjih razmerah zašli v zmoto.

141. Sicer pa nudijo vesela znamenja socialne obnove že množice delavcev samih. Med njimi z velikim veseljem vidimo tudi goste skupine mlajših, ki z odprtimi srci sprejemajo navdihe milosti božje in se s čudovito vnemo prizadevajo tovariše pridobivati za Kristusa. Ne manjše hvale so vredni voditelji delavskih organizacij, kateri ne mislijo na svojo korist, ampak se trudijo samo za blaginjo tovarišev ter skušajo njih upravičene zahteve pospešiti in modro spraviti v sklad s prospedom vsega obrtnegega stanu in se ne dajo po nobenih ovirah ne po sumničanju ostrašiti, da bi opustili to vzvišeno nalogo. Zreti je tudi mnogo mladeničev, ki bodo po svoji darovitosti ali po svojem bogastvu skoraj zavzeli med veljaki v družbi odlično mesto, kako se resnobno ukvarjajo z globljim socialnim studijem in dajejo veselo upanje, da se bodo kdaj popolnoma posvetili delu za socialno obnovo.

P o t.

142. Sodobni položaj, častiti bratje, jasno kaže, po kateri poti je hoditi. Kakor že večkrat v zgodovini Cerkve, stoji tudi sedaj nam nasproti svet, ki je po velikem delu zopet padel skoraj v popolno poganstvo. Da bi se ti sloji zopet privedli h Kristusu, ki so ga zatajili, bo treba izmed njih samih izbrati in vzgojiti Cerkvi pomožne vojščake, ki dobro poznajo nje, njih mišljenje in hotenje, in bi s prisrčno bratsko ljubeznijo dobili dohod do njih src. Prvi in neposredni apostoli delavcev morajo biti delavci, prav tako pa apostoli industrijcev in trgovcev industrijci in trgovci.

143. Iskati, modro izbirati, prav vzgajati in izobraževati

⁷⁰ 1 Tim 2, 4.

te lajiške apostole delavcev in gospodarjev, to je, častiti bratje, vaša in vaše duhovščine naloga. Zares težka naloga se s tem nalaga duhovnikom, ki se morajo nanjo pripravljati z resnim socialnim studijem že bogoslovci. Katere pa boste posebej za to določili, ti morajo imeti — to je predvsem potrebno — izredno tenek čut za pravičnost, da se bodo z moškim pogumom uprli vsakemu, kdorkoli bi kaj neupravičenega zahteval ali kaj krivičnega delal, potem pa modrost in previdnost, ki se ogiblje vsake skrajnosti; posebno pa morajo biti globoko prešinjani z ljubeznijo Kristusovo, ki edina more srca in volje ljudi z močjo in milobo obenem podvreči zakonom pravšnosti in pravičnosti. To je pot, ki jo je že večkrat odobril srečen uspeh, in po tej poti se ne obotavljajmo budno in veselo hoditi!

144. Ljube sinove pa, ki so izbrani za tolikšno delo, prav prisrčno v Gospodu opominjamo, da se vse posvete vzgoji izročeni jim gojencev in pri tem zares duhovskem in apostolskem delu uporabljajo vsa sredstva krščanske vzgoje, uče mladeniče, ustanavljajo krščanska društva, snujejo krožke za studij po pravicah svete vere. Predvsem naj pa močno cenijo in v prid svojim gojencem vedno uporabljajo tisto dragoceno sredstvo zasebne in socialne obnove, kakršno so duhovne vaje, kakor smo razložili v okrožnici *Mens nostra*⁷⁷. V tej okrožnici smo poleg duhovnih vaj za vse lajike izrecno omenili in toplo priporočili tudi prekornostne takšne vaje posebej za delavce. V tej duhovni šoli se ne vzgajajo le najboljši kristjani, temveč izobrazujejo tudi pravi apostoli za vsakršne življenjske razmere in se užigajo z ognjem Kristusovega Srca. Iz te šole bodo izhajali, kakor apostoli iz dvorane zadnje večerje v Jeruzalemu, močni v veri, nepremagljivo stanovitni v preganjanju, goreči in samo za to skrbni, kako vsepovsod razširiti Kristusovo kraljestvo.

145. In zares, takih krepkih Kristusovih vojščakov je sedaj silno treba, ki se bodo z vsemi močmi trudili, da rešijo človeško družino strašne propasti, ki vanjo drvi, če bo prezirala evangeljske nauke in pustila, da zavladajo razmere, ki se v njih gazijo človeški in božji zakoni. Kristusovi Cerkvi, ki je sezidana na neporušno skalo, se ni ničesar bati, ko trdno ve, da je peklena vrata nikdar ne bodo premagala⁷⁸, ki ve iz

⁷⁷ Okrožnica »Mens nostra«, 20. dec. 1929.

⁷⁸ Prim. Mt 16, 18.

skušnje tolikernih stoletij, da izhaja iz najhujših viharjev močnejša in ovenčana z novimi venci zmagoslavja. Toda nje materino srce boli neizmerno zlo, ki bi prišlo v takšnih viharjih na tisoče in tisoče ljudi, še bolj pa strašna kvar, ki bi sledila in gnala toliko s Kristusovo krvjo odrešenih duš v večno pogubo.

146. Vse je torej treba poskusiti, da se odvrne od človeške družbe tolikero zla. Na to morajo biti obrnjeni vsi trudi, vse prizadevanje, vse neprestane goreče molitve k Bogu. Zakaj s pomočjo milosti božje je usoda človeške družbe v naših rokah.

147. Ne pustimo, častiti bratje in ljubi sinovi, da bi bili otroci tega sveta nasproti svojemu rodu razumnejši kakor mi, ki smo po božji dobroti otroci luči⁷⁹. One namreč vidimo, kako si z vso bistroumnostjo izbirajo in izobrazujejo delavne pristaše, ki bi širili njih zmote dan za dnem vse dalje med vsemi sloji in po vseh krajih sveta. Kadarkoli pa se napravljajo na hujše napade na Kristusovo Cerkev, tedaj vidimo, kako opuščajo vse notranje prepire in se zbirajo v veliki slogi v eno samo bojno vrsto ter se z zares združenimi močmi trudijo, da dosežejo skupni smoter.

Priporoča se tesno edinstvo in složno sodelovanje.

148. Kar se pa katoličanov tiče, res ni nikočar, ki ne bi videl, koliko in kaj vse zamišlja in vrši povsod njih gorečnost, bodisi v socialnem in gospodarskem, bodisi v šolskem in verskem področju. Toda ta čudovita in neutrudna delavnost je dostikrat manj uspešna, ker so sile preveč razpršene. Naj se torej zedinijo vsi, ki so blage volje in ki hočejo pod pastirji svete Cerkve bojevati dobri in miroljubni Kristusov boj, in vsi naj se pod vodstvom in učiteljstvom Cerkve prizadevajo, vsak po svojih darovih, po svojih močeh, po svojem položaju, da vsaj nekaj store za krščansko obnovo človeške družbe, ki jo je Leon XIII. s svojo nesmrtno okrožnico *R e r u m n o v a r u m* započel; naj nihče ne išče svojega, ampak tega, kar je Jezusa Kristusa⁸⁰; naj nihče ne doganja le svojih misli, ampak naj bo pripravljen pustiti jih, naj se zde še tako lepe, če kdaj večje, obče dobro to zahteva, da bo v vsem in nad vsem Kristus

⁷⁹ Prim. Lk 16, 8.

⁸⁰ Prim. Flp 2, 21.

vladal, Kristus kraljeval, ki mu bodi »čast in slava in oblast na vekov veke«⁸¹.

149. Da bi se to srečno zgodilo, podelimo z očetnim srcem vam vsem, častiti bratje in ljubi sinovi, kolikor vas je udov Nam izročene velike katoliške družine, s posebno ljubeznijo pa delavcem in vsem, ki delajo z rokami, ki so Nam od božje previdnosti posebej priporočeni, a tudi krščanskim gospodarjem in podjetnikom apostolski blagoslov.

Dano v Rimu pri sv. Petru, dne 15. maja 1931, v desetem letu Našega papeževanja.

Papež Pij XI.

OPOMBE.

I. Splošne.

Značaj okrožnice. Okrožnica »Quadragesimo anno«, kakor se imenuje ta okrožnica o socialnem vprašanju po začetnih besedah, ima isti značaj, kakor ga je imela okrožnica »Rerum novarum«. Le-to so imeli nekateri za dogmatično definicijo. Drugi so temu ugovarjali. Po njih sodbi — in ta sodba je pač izraz splošnega mnenja — take okrožnice niso dogmatične definicije (če nimajo kdaj prav posebnih znakov takšne definicije), so pa avtoritativne izjave najvišjega cerkvenega učiteljstva. Ločiti je v njih načelne nauke, zajete iz cerkvenega zaklada resnic — ti nauki so nadčasovni —, pa praktične predloge, ki so časovni, iz časa za čas. (Prim. Schwer, Zeitbedingte Elemente im Rundschreiben »Rerum novarum« v zborniku »Die soziale Frage und der Katholizismus, Festschrift zum 40jährigen Jubiläum der Enzyklika »Rerum novarum«. Herausgegeben von der Sektion für Sozial- und Wirtschaftswissenschaft der Görresgesellschaft. Verl. F. Schöningh, Paderborn 1931, str. 415). Avtoritativni značaj načelnih odločb v tej okrožnici naglašava papež Pij XI. sam. Najprej izjavlja, da ima pravico o teh rečeh (socialnih in gospodarskih) pod etičnim vidikom z vrhovno oblastjo soditi (št. 41: *suprema auctoritate, supremo iudicio*), potem pa n. pr. glede socializma izrecno ugotavlja, da načelne nauke Leonove okrožnice s to najvišjo avtoriteto (št. 122: *sollemni auctoritate*) obnavlja in potrjuje. Glede načelnih odločb in določb bo torej pač treba reči: *Roma locuta*. Za konkretne predloge, n. pr. za gospodarsko obnovo, pa itak papež podaja le bolj velike smernice kakor pa določene oblike.

Nekateri mislijo, če kaj ni kot dogma definirano, da smejo biti o tem svobodno drugega mnenja. To je zmotno. Najprej Cerkev ni nezmožljiva samo, kadar kaj definira za dogmo. Cerkev je nezmož-

⁸¹ Raz 5, 15.

ljiva tudi, ko z najvišjo avtoriteto razsodi kake dvome in obsodi kake zmote, ki so posredno v zvezi z razodetimi verskimi ali nravnimi nauki. Potem pa avtoritativno učiteljstvo Cerkve vedno obvezuje v vesti, četudi ne vedno na isti način. Zato je nekatoliško, prezirati jasne papeške odločbe z izgovorom, da niso došle.

Lepo je to povedal Newman (ki so mu sicer nasprotniki časih očitali katoliški liberalizem): Jaz pravim s kardinalom Bellarminom, naj bo papež v kakem proglasu nezmotljiv ali ne, vsekako se mu je treba pokoriti. Iz nepokorščine ne more priti nič dobrega. Morda je podlaga njegovih ukrepov zmotna; morda so svetovavci iz gospostvaželnosti nanj vplivali in ga zvodili, Toda kadar govori avtoritativno, govori tako, kakor mora po Gospodovi volji govoriti, in vse tiste nepopolnosti morajo služiti božjim namenom. Zato prinaša pokorščina njegovim besedam blagoslov, a nepokorščina zlò. (Prim. John Henry Kardinal Newman, Ausgewählte Werke [Hgg. von Dr. M. Laros] II 1931, 147.)

Ker je Pij XI. v tej okrožnici avtoritativno razrešil tudi nekaj prepornih vprašanj, ki so povzročala v katoliških vrstah needinost, bo zdaj mogoče to edinstvo utrditi, če se le vsi katoličani, kakor je njih dolžnost, postavijo na temelj te okrožnice.

Naj bi bila torej ta okrožnica Magna charta katoliškega edinstva v socialnih vprašanjih! Saj bo le tako mogoče složno in uspešno delo za socialno obnovo, na katero kliče Pij XI. vse, ki so blage volje!

Vsebina. Papež se spominja najprej okrožnice »Rerum novarum« ter v prvem delu svoje okrožnice riše nje pomen za socialni razvoj zadnjih 40 let. V drugem delu avtoritativno pojasnjuje in rešuje nekatera med katoličani samimi preporna vprašanja o lastnini, o delu in kapitalu, o mezdah in drugo. Potem pa nasproti gospodarski anarhiji z razrednim bojem kaže na korporativni gospodarski red, osnovan na krščanskem organskem pojmovanju družbe. V tretjem delu riše usodno sedanje stanje kapitalističnega gospodarstva (internacionalno samodržstvo trustov in bank), izpremembe socializma v zadnjih desetletjih (tu je rešeno tudi vprašanje o religioznem in krščanskem socializmu), potem pa sklepa, da socialne obnove ne bo brez nraвне obnove. Zavladati bosta morali v vsej družbi socialna pravičnost in socialna ljubezen. Za nraavno obnovo pa se vrača papež po pomoč zopet k svoji dragi Katoliški akciji z lajiškimi apostolatom. Jako naglašá, da treba takšne lajiške apostole vzgojiti, potem pa, da bodo morali biti apostoli delavcev delavci, apostoli industrijcev industrijci itd., torej taki, ki najbolje poznajo duše, misli in težnje sorojakov (kakor je bil v misijonski okrožnici isto določil za misijonsko delo: svoji naj gredo k svojim).

Pomen okrožnice za nas. Za majhne narode, ki sami pač ne bodo mogli bistveno izpremeniti gospodarskih oblik — to bodo zmogle le države, ali bolje, le zveze držav in narodov — ima okrožnica poleg načelne orientacije najvažnejši pomen s pozivom na praktično delo za nraavno obnovo.

Nravna obnova je nujno potrebna, saj bi, kakor je dejal že Leon XIII. in kakor ponavlja Pij XI. v tej okrožnici (128), vse gospodarske reforme brez npravne obnove malo pomagale. Delo za npravno obnovo se pa ne da odpraviti od zgoraj, po sklepih parlamentov in sveta narodov, ampak le od spodaj, od moža do moža, od žene do žene. Npravna obnova družbe bo mogla biti le posledica npravne obnove posameznikov. Tu torej more in mora vsak sodelovati, to je najvažnejše socialno delo vsakega posameznika, zlasti pa izbranih apostolov. Največ bo pri tem delu pomogla dejavna ljubezen! Že Leon XIII. je pričakoval največ od dejavne ljubezni, dejavni ljubezni pripisuje tudi Pij XI. pglavitno nalogo. Ne besede, ne učene razprave, ne lepi govori ne bodo pridobili proletarcev, ki so zdvojili nadpravičnostjo sodobne družbe, pridobiti jih more le še velika dejavna ljubezen. Tu je tudi ena najlepših nalog Katoliške akcije. Katoliška akcija je po svojem bistvu socialen apostolat, a najlepše bo vršila ta apostolat, če bo v nemala srca za dejavno ljubezen do tistih, ki jih najbolj tlači moderni mamonistični kapitalizem, in če bo to dejavno ljubezen med katoliškim ljudstvom velikodušno organizirala. Dejavna ljubezen bo delovnim slojem vrnila vero v krščanstvo in v rešilne socialne sile krščanstva!

Dasi je pa predvsem potrebno praktično delo, vendar nikakor ne gre zanemarjati socialne teorije. Mi sami ne bomo rešili socialnega vprašanja, a preprečimo lahko, da ne zaide naše ljudstvo v socialne znote in s socialnimi znotami na usodna pota. Zato pa moramo imeti sami jasno načelno orientacijo. To nam podaja ta okrožnica. Papež sam ponovno naglašja potrebo socialnega studija (20, 97, 141, 143, 144). Ker pa vprav glede nekkih osnovnih socialnih nazorov med katoličani ni bilo več edinstva, zato je papež velik del svoje okrožnice posvetil resnobni nalogi, da pojasni neke dvome, reši razpore in vzpostavi v katoliških vrstah edinstvo in slogo.

Preporna vprašanja, ki jih je Pij XI. v tej okrožnici avtoritativno rešil.

1. Vprašanje o bistvu lastninske pravice.

a) Zadnji čas se je med katoličani mnogo razpravljalo o lastninski pravici. Nekateri so očitali moralistom, da vzdržujejo neko pogansko pojmovanje lastninske pravice; naglašja se le neka samovolja (*ius utendi et abutendi*), a zamolčava, da so z lastnino zvezane resnobne socialne dolžnosti. Te socialne dolžnosti lastnine so po mnenju nekaterih celo tako velike, da z individualno zlorabo lastnine de facto preneha lastninska pravica sama.

b) Potem se je vršila pravda o značaju, ki jih imajo dolžnosti lastnine, ali so te dolžnosti dolžnosti pravičnosti ali samo ljubezni.

c) Tudi se je razpravljalo o pravnih naslovih lastnine, namreč kako se lastnina pridobi. Nekateri so trdili, da le z delom, dočim je bil tradicionalni nauk, da prvotno tudi s samo prilastitvijo (*occupatio*) tega, kar še ni nikogar, kar je »*res nullius*«.

R a z s o d b a.

a) Glede prvega papež zelo naglaša (45), da ima lastnina individualen in socialen značaj: kdor bi tajil drugo, bi zašel v liberalni individualizem, kdor prvo, v kolektivistični socializem. Odločno pa papež zavrača očitek, da bi katoliški teologi ne bili priznavali socialnih dolžnosti lastnine. Ta očitek zadeva Cerkev samo, ki je nje naloga nadzorovati teologe in pouk po bogoslovnih šolah. Resnica pa je, da so teologi vedno učili, da so z lastnino združene npravne dolžnosti, četudi tega niso izražali v definiciji sami. (Prim. o tem: A. U., Pravda o pojmu lastninske pravice. Čas XXIV, 1929/30, 136 do 138).

Papež nadalje naglaša, da treba pri prepornih vprašanjih o lastninski pravici in nje dolžnostih vedno dobro ločiti lastninsko pravico in rabo lastnine (47). Odločno zavrača zmotno mnenje, da bi z zlorabo ali celo s samo nerabo lastninska pravica de facto prenehala (47).

b) Glede drugega papež uči, da dolžnosti, kako rabiti lastnino, niso dolžnosti menjalne pravičnosti, ampak drugih kreposti, ki jih, kakor je dejal že Leon XIII., ni mogoče »iztožiti« (47). Ker papež naglaša besedo »menjalna« pravičnost, je jasno, da noče reči, kakor da bi bile tiste »druge dolžnosti« samo dolžnosti ljubezni. Ni torej proti papeževem nauku, če kdo pravi, da je med temi drugimi dolžnostmi tudi takozvana »socialna pravičnost«. Saj papež sam naglaša, da mora služiti zasebna lastnina tudi obči blaginji in da ima država pravico upravljati lastninsko pravico v sklad z zahtevami skupne blaginje (49). (Prim. A. U., Pravda o socialnih dolžnostih lastnine. Čas XXIV, 1929/30, 197—200.)

Ob tem je zelo pomembno, kako papež poudarja r e l a t i v n o s t lastninskih oblik (49): drugačna je bila lastninska oblika v fevdalni dobi (kot fevd vezana), drugačna je dandanes (nevezana) in drugačna bo, lahko dostavimo, v bodočnosti (socialno vezana). S tem, da država iz tehtnih socialnih razlogov posega vmes, ne zanikuje zasebne lastninske pravice, ampak jo, pravi papež, štiti, saj bi zasebna lastnina, ki bi se nič ne brigala za občo blaginjo, lahko postala za skupnost neznosna (intolerabilis), tako da bi jo prevrnila revolucija, če je ne bi država sama po pameti omejila in uredila.

Zato papež tudi ne brani, da krščanski sociologi v mejah tradicionalnega cerkvenega nauka o lastninski pravici razmišljajo in razpravljajo o mejah lastninske pravice in nje rabe, namreč kako naj bi se lastnina in nje raba po zahtevah socialne blaginje najboljše razmejila in omejila (48).

c) Glede tretjega papež zanikuje, da ne bi bil zadosten naslov za pridobitev lastnine tudi takozvana prilastitev ali »occupatio« (52).

Ako se jemlje beseda »delo« v širokem pomenu, bi bila seveda tudi prvotna prilastitev (occupatio) neko delo. Toda po prilastitvi je stvar moja lastnina, tudi zemlja, naravne snovi in sile; vse to pa ni »sad« dela. Ako imajo nekateri socialisti delo za edini pravni naslov

lastnine, je le logično, da radi tega zanikujejo zasebno lastnino zemlje ter naravnih snovi in sil. Seveda pa zopet ni logično, da to lastnino prisvajajo družbi, saj družba tudi ni ustvarila zemlje in nje sil. Ako pa sme družba kljub temu imeti zemljo v lasti, zakaj ne z isto pravico tudi posamezniki?

Dandanes za »occupatio« itak ni več mnogo prilike, ker ima izvečine že vse svojega lastnika. A pridobiva se lastnina — seveda navadno ne brez dela, a tudi ne zgolj iz dela — po prirasti (pri lesu, živini, na polju), potem pa kajpada z delom. (Drugotni pravni naslovi lastnine, ki pa lastninsko pravico le prenašajo od enega na drugega, so razne pogodbe in oporoka.)

2. Vprašanje o delu in kapitalu.

a) Nekateri so trdili za Marxom, da je delo edini činitelj vrednosti in bogastva. Tako so umevali tudi Leonov izrek, da »ni bogastvo narodov od nikoder drugod kakor iz dela«. Drugi so bili v negotovosti in so omahovali sem ter tja.

Iz nauka, da je delo edini činitelj vrednosti, so sklepali nekateri, da so torej vsi dohodki brez dela obsodbe vredni. (Drugi, n. pr. Orel, so to trdili tudi neodvisno od te podlage, češ uživanje sadov brez dela je že samo po sebi proti pravičnosti, kakor je tudi sv. Pavel dejal, da naj, kdor noče delati, tudi ne je.)

b) S tem je v zvezi vprašanje o kapitalizmu. Ako je edini činitelj vrednosti delo, tedaj kapital ne more dobivati dohodkov od drugod kakor iz dohodkov dela, ki jih torej delu, oz. delavcem utruje. Potemtakem bi bil kapitalizem po svoji naravi, po svojem bistvu, ne samo v kakih posebnih razmerah, oderuški. Ako so pa dohodki iz dela in kapitala, tedaj pristoji po pravici vsakemu svoj delež in gre praktično le za pravo razmerje, kako naj se dohodki porazdeljujejo, da ne bo n. pr. kapital jemal, kar je po pravici lastnina dela in delavcev.

c) S tem je pa zopet v zvezi vprašanje o mezdnem razmerju. Ako kapitalizem delavce nujno odira, tedaj je jasno, da je mezdn razmerje ne le morda manj primerno, ampak naravnost krivično, ker bi se delavcem v tem razmerju vedno in nujno godila krivica. Vedno bi si namreč kapital lastil del njihovih zaslužkov, saj, če je delo edini činitelj vrednosti, profit ni mogoč od drugod kakor iz sadov dela.

Razsodba.

a) Glede prvega je papež tako razsodil: Ker pridelki in izdelki (pridelki zemlje, izdelki naravnih dobrin, orodja in strojev) niso ne plod snovi same, ne dela samega (človeško delo ne more iz ničesar stvariti), temveč snovi in dela ali, kakor papež tudi pravi z udomačeno besedo, »kapitala« in dela, zato se morajo pridelki in izdelki ali dohodki od njih sorazmerno porazdeljevati med oba. Papež zavrača kapitalizem, ki si je dolgo lastil takorekoč vse plodove in dohodke dela, zavrača pa prav tako tiste »intelektualce«, ki so začeli učiti, da so vsi plodovi in dohodki lastnina dela, kapitalu da pristoji le odškodnina za obrabo ali delež za obnovo.

Da ne bo tu zmede, je pripomniti, da niti marksizem sam ni učil tega, da bi bili n. pr. tvorni plodovi ali proizvodi samo sad dela in ne tudi zemlje, strojev itd., ker je to povsem jasno. Brez snovi itak delo ničesar ne zmore in z orodjem ter stroji se v istem času in ob istem ali še manjšem človeškem delu mnogo več proizvede kakor brez orodja ali strojev. Res je nemška socialnodemokratska delavska stranka bila postavila v načrt za program l. 1875 stavek: »Delo je vir vsega bogastva in vse kulture.« A Marx je ta stavek zavrgel, češ da je zmoten. »Delo, je učil Marx, ni edini činitelj stvarnega bogastva.« »Delo je oče bogastva, kakor pravi William Petty, a mati bogastva je zemlja« (Das Kapital I^o, 10). Marx je le trdil, da je delo edini činitelj menjalne vrednosti, to je bogastva, kolikor se ceni in izraža v denarju, »abstraktnega družabnega bogastva«, kakor tudi pravi. Za dokaz navaja, da se dobrine ne morejo na trgu ali v kupu in prodaji po čem drugem ceniti in zamenjavati kakor po delu, po tem, koliko dela tiči v vsaki, češ da dobrine nimajo nobenega drugega skupnega svojstva.

Da je treba ločiti snovno bogastvo ali množico tvarnih dobrin (recimo žita, živine, sadja, ali tudi lesa, premoža itd.) od bogastva izraženege v denarju, je resnično. Ob bogati letini n. pr. njiva dvakrat toliko rodi kakor ob slabi letini. Snovna količina pridelkov je dvakrat tolika, ali tudi menjalna vrednost in cena? Znano je čudno dejstvo, da so časih kmetje več dobrih letin po vrsti žalostni, češ veliko smo pridelali, a kaj, ko je vse brez cene! Snovno, materialno so »obogateli«, ne pa tudi po »vrednosti«, po ceni tega, kar imajo, po denarju, ki bi ga za pridelke dobili, vsaj ne v enaki meri.

Tega »abstraktnega bogastva« edini činitelj je pa Marxu delo. Slaba letina, dobra letina, delo je isto, zato je tudi vrednost skupne količine pridelkov dobre letine enaka (četudi n. pr. dvakrat manjši) skupni količini pridelkov slabe letine.

Nekateri so torej mislili, da si je Leon XIII. v svoji okrožnici »Rerum novarum« osvojil to misel, ko je dejal, da »ni narodno bogastvo od nikoder drugod kakor iz dela delavcev«, češ o bogastvu v snovnem zmislu ni mogel govoriti, saj mu vendar ni moglo biti neznano, da sta za snovne pridelke potrebna narava in delo in da torej delo samo ničesar ne zmore; mislil je torej kakor Marx na bogastvo v zmislu menjalne vrednosti. (Tako n. pr. Orel v Oeconomia perennis; prvi je menda okrožnico tako umel nemški duhovnik W. Hohoff, ki se je sploh med Nemci boril za »marksizem«, seveda le v gospodarskem pomenu, ne pa za Marxov materializem.)

Papež se s to mislijo, ki se je tudi pri nas razširila, ne strinja. Leona umeva tako, kakor so ga od početka umevali (z malimi izjemami) vsi. Namreč: Samo po sebi se razume, da človek ne more stvariti, in da mu mora narava dajati snovi in sil, toda brez dela se noben narod ne bi dvignil iz bede do blagostanja; le delo pridobiva bogastvo iz zemlje, le delo porablja naravne sile in daje z njimi naravnim dobrinam nove oblike in novo uporabnost za udobnosti življenja. Ko tako poudarjamo delo, nočemo torej zanikati, da tudi brez

narave, nje snovi in sil ne bi bilo ničesar. Zato je Leon XIII. sam dejal: ne snov brez dela, ne delo brez snovi! Pij XI. pa iz tega izvaja, da se morajo, če sta lastnika snovi in dela drugi in drugi, tudi proizvodi ali dohodki od njih deliti po pravšnem razmerju med oba. Da tudi dohodki, torej vrednost izražena v denarju (kolikor se pač »realizira« na trgu), je jasno iz besedila in zmisla papeževih izrekov. Papež pravi najprej: deliti se mora vse, kar se je proizvedlo (54: quidquid effectum est), potem pa izrecno: proizvodi ali dohodki (55: quaecumque scilicet aut progignuntur aut redeunt). Jasno je pa to tudi iz zmisla. Če naj lastnik snovi (»kapitala«) in dela pridelke ali izdelke med seboj delita, bo dobil vsak s svojim snovnim deležem tudi neko vrednost, ki jo bo lahko na trgu zamenjal za denar, to je, dobil bo neki dohodek. Resnično je, da bi bil ta dohodek delavčev dejansko mnogokrat premajhen, da, celo to se dejansko utegne zgoditi, da bi ves tržni iznos vseh proizvodov ne zadoščeval samo za poštene delavske plače, toda tega krivo je le to, da se radi razbrzdane konkurence blago kdaj prodaja pod resnično vrednost in lastniki kapitala jemlje svoj delež iz delavskih zaslužkov. A načelo samo na sebi je jasno: en del tega, kar se proizvede, gre lastniku snovi, drugi del delavcu, torej vsakemu tudi en del dohodkov ali izkupička, če se proizvodi prodajo. Cena proizvodov pa bi morala biti takšna, da bi se obojni delež dejansko lahko obema pridelil.

Marxov dokaz, da je dobrinam skupno le delo in da se morejo torej le po delu med seboj primerjati in le po delu ceniti, je zmoten. Kakor je opomnil že Aristoteles, je tudi porabnost dobrin (to, po čemer se vprav dobrine ali neko dobro, ki more kakorkoli zadovoljiti naše potrebe) nekaj, po čemer jih moremo primerjati in ceniti. Marxu je porabnost pogoj, delo činitelj, po splošnem prepričanju je oboje odločilno: kakovost (ali porabnost) in delo, res pa ne kakovost brez dela, a tudi ne delo brez kakovosti.

(Prim. za vso teorijo: A. Ušeničnik, Sociologija, 349 sl. 372 sl. zlasti pa 765 sl. Tu je dosledno tolmačen nauk, kakor ga je sedaj določil papež; vso kontroverzo je isti obdelal v Uvodu v krščansko sociologijo, 60—81, kjer se pa tudi sam nagiblje k nasprotnemu mnenju. To nasprotno mnenje je dosledno branil poleg drugih tudi dr. p. A. Tominec, nazadnje še v razlagi Leonove okrožnice, 52.)

Kaj je motilo mnoge, da se jim je Marxova teorija zdela prava? Marxov dokaz, kakor smo že dejali, ne, ker je očitno nedostaten.

Razlogi za Marxovo teorijo so se zdeli marveč ti:

a) Zdi se, da bi se svet najlaže in najlepše uredil, če bi se priznalo načelo, da naj vsak živi od svojega dela; razume se, da morajo na skupne stroške živeti tisti, ki še ne morejo delati, ker so premladi, tisti, ki ne morejo delati, ker so bolni, in (časih) tisti, ki ne morejo več delati, ker so stari. To načelo bi pa moglo le zavladati, če bi se samo delu priznavala produktivnost vrednosti in samo delu prisojali sadovi te produktivnosti. Tedaj bi bil vsak prisiljen opravljati kako socialno koristno delo, zakaj le za takšno delo bi mu bili

fizični delavci pripravljeni odstopati (po družbi v obliki socialnih dajatev) delež proizvedene vrednosti. (Prim. A. Ušeničnik, Socialna ekonomija, 68 sl.) — Seveda, ni vselej pravo to, kar se zdi najboljše!

b) V nekaterih delih se neprestano ponavlja, da je v starem krščanstvu vsak dohodek brez dela veljal za nemoralnega. (Prim. Hohoffova dela ali Orlovo veliko delo »Oeconomia perennis«!) — Človek se zanese na takšne trditve, tembolj, ker se mu zde tudi sicer (po a) resnične. Toda če gre k virom, se pokaže, da gre prav za posebne dohodke brez dela, namreč za dohodke iz lihve, ki jih je Cerkev res vedno obsojala in jih še obsoja.

c) Marsikomu se zdi, da se odpro na široko vrata vprav lihvi, t. j. oderuškem obrestovanju, če se prizna kapitalu produktivnost. Zakaj ker je denar namestek in enaček vsega (za denar se vse dobi, kupi zemlja, kupijo stroji, sirovine itd.), tedaj se zdi, če kapital rodi, da tudi denar rodi. A že Aristoteles je ponavljal in za njim ves srednji vek: denar ne rodi denarja. Če pa denar ne, tedaj se zdi, da tudi kapital ne. — Toda v tem tiči nesporazum. Kapital sam ni produktiven, a produktiven je, če je oplojen z delom. V zvezi z delom je pa produktiven tudi denar. Zato je že sv. Tomaž Akvinski, ki je lihvo odločno zmetal, vendarle učil, da kdor vloži v trgovsko podjetje vsoto denarja, sme od dobička zase zahtevati delež (Summa theol. 2 II. 78, 2, 5). Ne sme pa zahtevati takšnega deleža, če je denar posodil. To bi bila lihva. Po pósodi preide namreč denar v lastnino trgovca, a lastnina rodi lastniku (res fructificat domino, kakor pravijo skolastiki). Če pa kdo denar samo vloži v podjetje, ostane denar njegov, zato pa njegov tudi delež dobička, oz. kdaj tudi delež izgubička. Pomniti je torej, da je lihva v pravem pomenu samo jemanje obresti iz pósode kot takšne. Res je pa ne le obrestovanje iz pósode, temveč tudi prisvajanje dobička kapitalu dandanes veliko zlo, ki je največ krivo vse bede. Toda ne zato, ker si kapital lasti neki delež, ampak zato, ker si lasti prevelik delež, ali, kakor pravi papež, ker si lasti vse. Ako se bodo dohodki delili po pravem načelu, tedaj bo tudi to zlo minilo.

A po kakšnem vodilnem načelu naj bi se delili skupni dohodki dela in »kapitala«? Papež daje najprej splošni odgovor: po pravcu obče blaginje ali socialne pravičnosti (59). Socialna pravičnost zahteva, da so lastniki kapitala pri skupnem proizvajanju deležni skupnih dohodkov, a da se le-ti v zadostnem obilju (»sat ample«, pravi izvirnik, nemški prevod pa »in breitem Strom«) raztekajo tudi med delavce (62). Določneje pa papež to razlaga, ko govori o plačah (64 sl.) in o družabni pogodbi, ki naj bi izpopolnila mezдно razmerje (66).

Vprav zato, ker papež tako naglašá načelo obče blaginje in socialne pravičnosti, se mu najbrž ni zdelo potrebno posebej govoriti o obrestovanju. Ako se načelo socialne pravičnosti dejansko uveljavi, se bodo obresti same po sebi znižale do tiste meje, kjer bodo le še bolj odškodnina za upravo denarja kakor pa »obresti«.

Iz tega, kar je papež določil glede produktivnosti kapitala, je pa seveda že tudi razvidno, kaj reči o dohodkih brez dela. Če niso vsi dohodki iz dela, so možni tudi dohodki brez dela. Papež je obsodil mnenje, ki pravi, da so vsi takšni dohodki utrpani delu in da jih je že samo radi tega treba odpraviti (58). Ob tej priliki je papež zavrnil tudi tisto dosti navadno umevanje Pavlovega reka »kdor noče delati, naj tudi ne je«, kakor da bi edino delo dajalo pravico do jela, češ, sv. Pavel govori le o takih, ki bi morali in mogli delati, pa ne delajo, ampak so drugim ljudem v nadlego (58). Pripomniti pa je, da se papež tu ne ukvarja z vprašanjem, kako je z *n r a v n o* dolžnostjo dela.

b) Glede *d r u g e g a*, namreč glede kapitalizma, je treba reči: Ko je papež postavil načelo, da delo in kapital skupaj proizvajata in da zato gre enemu in drugemu po pravnem razmerju delež dobrin ali dohodkov, je jasno, da ne more obsoditi »kapitalističnega«
gospodarskega načina samo radi tega, ker si kapital lasti neki delež, zakaj ta delež mu po pravici tudi pristoji. Kapitalistično gospodarstvo ni torej po svojem notranjem bistvu zlo (102). Z vso resnobo pa papež obsoja to gospodarstvo, kakor se dejansko uveljavlja (55, 61, 63, 106—110). Na eni strani si skuša iz pohlepa po profitu prilastiti vse in utrjava delavcem zasluženno plačo, na drugi strani si skuša prisvojiti neko gospodarsko samodržstvo in socialno ter politično gospodstvo, ki ga zopet izrablja za svoje bogatenje.

Kapitalizem ni torej enoumno določena beseda. Na splošno je kapitalizem gospodarstvo, ki ga označuje velika raba »kapitala«. Kapital pa pomeni: a) vsoto denarja, ki nosi obresti; b) stvarne reči, ki služijo proizvajanju tvarnih dobrin (zemlja, sirovine, stroji itd.), seveda kolikor resnično ali vsaj fiktivno tudi »nosijo«. Kapitalizem se imenuje po kapitalu v drugem pomenu.

Po tej resnični ali fiktivni produktivnosti kapitala ima zopet beseda kapitalizem vsaj tri pomene.

Prvi pomen, določen v papeževi okrožnici: Ker po nauku papeževe okrožnice tvarna sredstva skupaj z delom res proizvajajo vrednost, zato so ne le fiktivno, ampak resnično kapital. Dejansko kajpada lastnik le-teh delavce le premnogokrat tudi izkorišča, t. j. si prilašča več, kakor mu gre, vendar samo po sebi to ni nujno.

Po tem pojmovanju je torej kapitalizem gospodarsko proizvajanje z značilno pomočjo kapitala. Ker ta kapital, oplojen z delom, res nosi in rodi sadove, zato kapitalizem tako pojmovan ni nujno *o d e r u š k i*, ni nujno zlo, dasi je dandanes *d e j a n s k o* veliko zlo.

Drugi pomen: Če pa vprašamo, zakaj je dejansko kapitalizem toliko zlo, ugotovimo, da radi tega, ker se je z modernim gospodarstvom skopčal liberalizem in z njim brezobziren, za nobene *n r a v n e* zakone ne marajoč pohlep po profitu.

Če bi torej jemali besedo kapitalizem tako, *h i s t o r i č n o*, v zvezi z liberalizmom in mamonizmom, bi seveda lahko rekli, da

je kapitalizem kot takšen sistem nekaj nemoralnega, kakor je nemoralen mamonizem sam. Vendar ni mogoče reči, da bi bil ta mamonizem tako spojen z vsakim kapitalističnim gospodarskim redom, da bi ne bilo mogoče kapitalistično gospodarstvo, ki bi dajalo vsakemu svoje, delu, kar gre delu, kapitalu, kar gre kapitalu.

Tretji pomen: Po Marxu, ki mu je edini činitelj vrednosti in torej donosa in dohodkov človeško delo, stvarne dobrine in naravne sile ne proizvajajo nobene vrednosti in torej resnično nič ne »nosijo«. Zato tudi same na sebi niso »kapital«. Postanejo pa kapital po nekem posebnem socialnem razmerju. Namreč, če stoji nasproti lastniku zemlje, tovarne, strojev itd. delavec, ki nima drugega kakor svojo delovno moč, tedaj lastnik proizvajalnih sredstev lahko najame to delovno moč in ta proizvaja neko »nadvrednost«, ki si jo delodajavec prilasti kot svoj delež. Delavec namreč da svojo delovno moč na razpolago za ves dan, a tisto vrednost, ki se izraža v njegovi plači, proizvede že morda v polu dne. Tako dela drugega polu dne zgolj za delodajavca in vsa vrednost tega polu dne, vsa ta »nadvrednost« (nad plačo) je delodajavčev delež. Po nekakšni fikciji se pa smatra, da je ta »plus«, ta »nadvrednost« proizvod stvarnih dobrin in strojev, ki se rabijo pri proizvajanju. Tako dobe te snovne reči po fikciji značaj »kapitala«. Po tem pojmovanju je torej produktivnost kapitala laž; kapital resnično nič ne »nosi«; kar na videz nosi, to je utrgano delavcu, to je delež delavčevega proizvoda. Po tem nauku je kapital bistveno »krvoses« (»aus allen Poren bluttriefend« — Marx, Das Kapital I^o, 726). Če Hohoff (Die Bedeutung der Marxschen Kapitalkritik, 206 sl.) kljub temu dokazuje, da Marx nikdar ni trdil, da bi bil ta profit, ki si ga lasti kapital iz delavčevih žuljev, »krivičen«, je to seveda resnično, ker je materialistu Marxu »pravica« le izraz za vsakokratne gospodarske razmere in je torej v današnjih razmerah takšno »izzemanje« delavcev »upravičeno«. A objektivno, v resnici, je kapital, marksistično pojmovan, »krvoses«.

Po tem pojmovanju je torej kapitalizem po svoji naravi in bistveno oderuški gospodarski sistem.

To pojmovanje je sprejel med Nemci kat. duhovnik Hohoff, ki ga je leta in leta odločno branil, češ da je to tudi nauk starih skolastikov. (Prim. W. Hohoff, Warenwert und Kapitalprofit, Paderborn 1902, in že cit. delo Die Bedeutung der Marxschen Kapitalkritik, Paderborn 1908). Za Hohoffom so sprejeli marksistično pojmovanje tudi nekateri drugi katoliški sociologi (n. pr. A. Orel; pri nas mestoma lista »Ogenj« in »Delavska pravica«, časih še ta in oni).

Za nas bo poslej vodilen prvi, v okrožnici določeni pomen. Tretji (Marxov) je zmoten, drugi (historični) je le relativno, vprav historično in dejansko, ne pa nujno resničen.

V dosedanjih delih in spisih je torej treba paziti na zmisel besede »kapitalizem«. Če se kapitalizem obsoja, ker se umeva beseda marksistično, je to zmotno. Če se obsoja kot dejanski gospodarski način, prepojen z liberalizmom in amoralizmom, ni to zmotno, a dvomno in za posamezne delodajavce lahko krivično.

c) Glede tretjega je prav tako jasno iz drugega, kako je in kaj je moral papež odločiti in je tudi odločil. Če kapital in delo skupaj proizvajata in kapital lahko jemlje le svoj delež, mezdno razmerje ni nujno krivično (65). Ker delavec nima lastnine, da bi sam dajal kapital, in tudi navadno ne more čakati, da bi se proizvodi prodali in bi dobil delavec še le takrat svoj delež, stopi s kapitalistom v mezdno razmerje, to je, sklene z njim delovno pogodbo za določeno plačo ali mezdo. Marksistu je tako razmerje seveda nujno krivično, ker je po Marxu edini činitelj vrednosti delo in bi torej kapital sploh ničesar ne dobival, če ne bi utrğaval delu. In res so šli tudi glede tega nekateri katoliški sociologi za Marxom in so mezdno razmerje kot tako obsodili. Papež ne tako, temveč je nasprotno to obsodbo obsodil. Priznava pa, da je v današnjih socialnih razmerah golo mezdno razmerje manj primerno in je želeli, da se to razmerje počasi ublaži z nekakšnim družabnim razmerjem (66), kjer se delodajavec in delavec zblížata in zares skupaj proizvajata ter sta skupaj deležna lastnine, uprave, odgovornosti in pridobitka.

Dokler se vzdrži mezdno razmerje, je seveda treba pravično urediti vprašanje mezd ali plač. Papež je najprej kot lehkomišeln zavrğel tisti nazor, naj bi delavci dobivali vso vrednost tega, kar so proizvedli (68—69). Ta misel je vulgarno marksistična, češ saj je delo edini činitelj vrednosti, a jo je že Marx sam kot smešno zavrğel. Marx je dobro vedel, da mora iti delež proizvedene vrednosti zopet v gospodarstvo (gospodarski proces), a svoj delež da mora dobiti tudi družba za skupne ustanove in naprave. Delavec po Marxu nikdar ni dobival vseh sadov svojega dela in jih nikdar ne bo dobival. Papež seveda najprej sploh zanikuje, da bi bili vsi sadovi samo iz dela, potem pa z jasnega socialnega vidika presoja to zelo težko in zelo važno vprašanje (gravissimam hanc rem) o mezdah ali plačah. Plače morajo biti predvsem takšne, da bodo zadostne za delavca in družino. To je bil papež odločno izjavil že v okrožnici »Casti connubii«: »Treba je z vsemi silami delati na to... da se družabne in gospodarske razmere v državah tako uredi, da bo vsem družinskim očetom mogoče zaslužiti in pridobiti, kar je za preživljanje njih samih, žene in otrok po družabnih in krajevnih razmerah potrebno: zakaj »delavec je vreden svojega plačila«. To plačilo odrekati ali odtrğavati je velika krivica, ki jo prišteva sv. pismo »največjim pregreham« (v slov. prevodu št. 123, str. 38). Jasno je po tem, da so po papeški izjavi take plače zahteva pravičnosti. (Na ugovor, da dela delavec kot poedinec in ne kot oče, je odgovoriti, da dela delavec, ki je človek in ima kot človek naravno pravico osnovati si družino in naravno dolžnost vzdržavati jo; ker jo mora vzdržavati z delom, mora imeti delo tako ceno, oz. morajo biti plače takšne, da mu bo to mogoče.)

Papež pa še dostavlja, naj bi bile plače take, da si delavske družine lahko počasi opomorejo in pridejo do nekega zmernega blagostanja (62, 75). Potem pa je treba preprečevati brezposelnost (75).

Vprašanje plač je po papeževem izreku ne le individualno vprašanje posameznega delavca, marveč vprašanje socialne pravičnosti. Le tako, če se to vprašanje zadovoljivo reši, bo mogoče družbo ubraniti socialnih prevratov (75, 63).

3. Vprašanje o **razrednem boju**, o **socializmu** in o **bodočem socialnem redu**.

Se troje prepornih vprašanj je papež v tej okrožnici rešil:

- a) kaj je z razrednim bojem;
- b) kaj s socializmom;
- c) kaj s socialno obnovo?

R a z s o d b a.

a) Glede prvega: Po Marxovi teoriji o delu in kapitalu kapital nujno živi od dela (ker je po tej teoriji vsa vrednost iz dela). Tako sta v kapitalističnem gospodarskem redu dva razreda: razred kapitalistov, ki izkorišča delavce, in razred delavcev — proletarcev, ki je izkoriščan. Med njima je naravno boj; boj proletarcev, da osvobode sebe in človeštvo izpod trdega izesa kapitalizma; boj kapitalistov, da ohranijo svojo nadvlado. To je razredni boj. Zlasti se imenuje razredni boj boj proletariata zoper kapitalizem za družbo bodočnosti, ki v njej ne bo ne izkoriščevalcev, ne izkoriščancev, ki bo »brezrazredna«. Ta boj je navadno nasilen, ker materialistični marksizem, kakor tudi kapitalizem nimata zmisla za npravne ideje, za pravico, ter mislita le na zmago s silo.

Takšen razredni boj je obsodil že Leon XIII. v okrožnici »Rerum novarum«, kjer pravi, da je poglavitno zlo (capitale malum), misliti si razreda delavcev in delodajavcev po naravi nasprotna, sovražna in ustvarjena za medsebojni boj.

Toda mislimo si tudi lahko s Leonom, da ta dva razreda nista v nujnem nasprotju, marveč po naravi naravnana na organsko zvezo, in vendar lahko dejansko močnejši razred (to je razred kapitalistov) skuša slabjšega izkoriščati. Jasno je, da se sme v tem primeru razred proletarcev braniti in boriti za naravne pravice, ne s fizično silo (razen v silobranu), a z dovoljenimi sredstvi (organizacijo, s pozivanjem na javnost in socialno vest, politično močjo, kdaj tudi s stavko itd.). Ker so krščanski delavci tudi za ta boj prevzeli besedo »razredni boj«, se jim je neredko očitalo, da so marksisti. A samo radi tega ne po pravici! Zato je Pij XI. v svoji okrožnici izrečno naglasil, da more »razredni boj« (classium pugna) počasi preiti v pošteno borbo, osnovano na željah po pravičnosti, ki je nje zadnji namen vprava, da bi se doseglo vzajemno sodelovanje vseh za občo blaginjo (115). Če pa tako, more biti »razredni boj« (dasi beseda ni več srečna) že a priori tak pošten boj, namreč borba proletariata zoper dejanske krivice. Takšna borba za pravico nima nič nekrščanskega v sebi, še manj pa je v pravem pomenu »socialistična« (116).

Toda kaj je s socializmom, čigar ime si nadevajo tudi krščanski delavci (»krščanski socialisti«)?

- b) Glede drugega je torej pomniti to:

Beseda socializem je zelo raznoznačna. Proudhon je že l. 1848 izjavil pred sodiščem: »Socializem je vsako težnje po izboljšanju socialnih razmer.« Marx izprva ni maral za to besedo (bil je le komunist). Lacordaire je že govoril tudi o krščanskem socializmu, češ da »spoštuje vero, družino in zasebno lastnino, teži pa po tem, da bi izboljšal s kolikor mogoče obsežnim združenjem materialni in nravni položaj večine ljudi«. (Prim. A. Ušeničnik Sociologija, 247.) Škofa Kettelerja so imenovali »očeta krščanskega socializma« (Sociologija, 463). Toda ko si je socialna demokracija osvojila besedo »socializem« za svoje težnje po splošni socializaciji gospodarstva (a tudi gospodinjstva in vzgoje) z izrečno sovražnostjo zoper krščanstvo — Bebel: »mi hočemo na političnem polju republiko, na ekonomskem socializem, na religioznem ateizem« —, so se začeli krščanski sociologi odvrčati od besede »krščanski socializem« in Leon XIII. je to odobril, češ ker so si nasprotniki osvojili to ime za svoje naziranje, ki ga mi ne moremo sprejeti, so se ti izrazi »krščanski socialisti«, »etični socialisti«, »krščanski socializem« po pravici opustili, zlasti še, ker se z besedami rade prenašajo tudi zmote (v okrožnici »Graves de communi«, 18. jan. 1901; prim. A. U., Sociologija, 459; Čas IX, 1920, 42). V novejši dobi pa so nekateri zopet začeli rabiti te besede (pri nas po svetovni vojni; dr. Gosar je začel polemiko o tem v »Času« IX, 1920, 29—40 s citatom iz Plengeja: »— wir werden wohl oder übel ‚Sozialisten‘ werden müssen.«)

Pij XI. je v svoji okrožnici te besede »religiozni socializem«, »krščanski socializem«, »krščanski socialisti« zopet zavrnil in postavil nauk: »V izrazu ‚krščanski socializem‘ je protislovje: nihče ne more biti pravi katoličan in pravi socialist« (121).

Kako to? Papež jemlje besedo »socializem« v najbolj svojskem pomenu, kakor so jo jemali in jo jemljejo socialni demokratje sami, v pomenu, ki je tudi najbolj logičen. Človek je namreč po naravi individualno in socialno bitje. Če motrimo v človeku samo individualno plat in osnujemo na to filozofijo o človeku in družbi, bo to individualizem. Če pa motrimo samo socialno plat in na to osnujemo filozofijo o družbi in človeku, bo to socializem. Logični socializem zanikuje torej pravo človeško individualnost in osebnost, in ker se človek le po osebnosti dviga nad tvarno svet, zanikuje tudi onostransko življenje in onostranski smoter ter žrtvuje človeka popolnoma družbi in nje tostranskim smotrom. Socializem ima torej, kakor pravi papež sam, nekaj resnice v sebi (kolikor naglašja socialno plat), toda v celoti se snuje na nekrščanskem nauku o družbi (121). Socializem se ne meni za vzvišeni krščanski nauk o smotru človeka in družbe, ampak motri samo tostranske interese, kakor da je družba ustanovljena samo za svetne koristi (119). (Prim. A. Ušeničnikovo Sociologijo, ki je osnovana vprav na tej antitezi: individualizem — socializem, in pojmuje krščanski-socialni sistem kot sintezo zahtev, ki slede iz človekove individualnosti in socialnosti.) V tem najbolj logičnem pomenu je pa seveda soci-

alizem v protislovju s krščanstvom in zato sta izraza »krščanski socializem«, »krščanski socialist« protislovnata.

c) Glede tretjega, to je, glede socialne obnove, je postavila Pijeva okrožnica tri načela: Prvo je, kar je prav tako naglašal že Leon XIII., da je zmoten vsak nauk, ki zanikuje naravno institucijo zasebne lastnine (48). Zato papež odklanja splošni in popolni »kolektivizem«. Sicer je bil pa že Leon podal kritiko, ki jo je že dosedanje izkustvo zadosti potrdilo, da bi prinesel kolektivizem le »enakost v bedi« ter »trdo in mrzko sužnost«. (Prim. Rusijo!) S tem pa ni v nasprotju — in to je drugo — delna »socializacija«. So dobrine, pravi papež, ki dajejo lastniku takšno moč, ki je zasebniku ni mogoče prepustiti, ne da bi bila oškodovana javna blaginja. Zato je upravičena zahteva, da se takšne dobrine »pridrže« državi (115). Tretje pa je, da je s krščanskim pojmovanjem družbe, ki je organizem, najbolj v soglasju tudi organska zamisel gospodarstva. Država se mora »decentralizirati« in preosnovati svojo vladavino v »socialno vladavino« (79), s samoupravo nižjih skupin (81). Prav tako pa se morajo doslej anarhične obrti organizirati po posameznih panogah in v višjo enoto (83), delavci in delodajavci, oz. producenti istih strok pa v »korporacije« (84). Vprav v korporacijah zre papež najsrečnejšo obliko bodočnosti, zato opozarja na »korporativni sistem«, ki ga je deloma že uvedla Italija (92 sl.), dasi si ne prikriva hib, ki jih ima vprav italijanski poskus (96). (Prim. o korporacijah: A. U., Sociologija, 563 sl., 566 sl.) Predvsem pa ponavlja, da ne bo novega »socialnega reda« brez n r a v n e o b n o v e (48).

II. Posebej

(k posameznim odstavkom, v prevodu zaznamovanim z zaporednimi številkami).

Naslov okrožnice (za citate): Okrožnica o obnovi socialnega reda, ali: Okrožnica Quadragesimo anno, 15. maja 1931.

Vsi naslovi posameznih poglavij in odstavkov so že v izvorniku (Acta Apostolicae Sedis XXIII, 1931, n. 6, pp. 177—228).

K št. 1. — Okrožnica »Rerum novarum« o delavskem vprašanju je izšla 15. maja 1891. V prvem slovenskem prevodu (A. Kalana) jo je prinesel »Slovenec« (1891 v št. od 23. jun. do 17. jul.). Na kratko je podal nje vsebino dr. Krek v »Kat. Obzorniku« V (1901) 91—94 in potem v »Socijalizmu« (1901) 581—585; analitično dr. Al. Ušeničnik v »Sociologiji« (1910) 484—501. Ob štiridesetletnici je priredil nov prevod z razlago dr. p. A. Tominec O. F. M. (Osnovna načela krščanskega socializma. Delavska okrožnica Leona XIII. Ljubljana 1931).

K št. 5. — Med temi možmi, ki so se že pred Leonom XIII. trudili s socialnimi vprašanji, so bili: Ketteler na Nemškem, La Tour du Pin in De Mun na Francoskem, Manning na Angleškem, Mermillod in Decurtins v Švici, Vogelsang v Avstriji, Pottier v Belgiji, Toniolo v Italiji, potem pa zveze kat. sociologov: na Dunaju, v Freiburgu v Švici in v Rimu.

K št. 6. — Kardinal Mermillod je rad pravil, kako so ga imeli za »socialista«, ko je l. 1864 propovedoval o socialnem vprašanju. Še l. 1888 pa so imenovali njega in člane freiburške zveze, ki so se prišli v Rim poklonit Leonu XIII., »utopiste«.

K št. 7. — »Slovenec« (27. maja 1891, št. 118) je zapisal te besede, ko je izšla okrožnica »Rerum novarum«: »Težko so jo pričakovali katoliški krogi zlasti radi tega, ker so tudi med katoliškini sociologi važna nasprotja glede rešitve delavskega vprašanja. To nasprotje se je zlasti očitno pokazalo na socialnem kongresu v Lütlichu. Zastopniki romanskih narodov, zlasti Francozi, nočejo, da bi pri reševanju delavskega vprašanja tudi vlade posredovale, ter državi odrekajo pravico, vtikati se v delavske razmere; drugi zastopniki, zlasti avstrijski in nemški, pa so zastopali in zagovarjali nasprotno misel. Nadejati se je, da bodo katoličani na podlagi te okrožnice z združenimi močmi delovali za zboljšanje socialnih razmer.«

K št. 8. — Že za vatikanski zbor je bil pripravljen osnutek o delavskem vprašanju (schema de conditione operariorum). Sodeloval je pri njem Mermillod. L. 1877 je izdal Leon XIII. kot nadškof v Peružiji pastirski list, ki v mnogočem že spominja na poznejšo okrožnico »Rerum novarum«. Kot papež je bil Leon XIII. v zvezi z najodličnejšimi boritelji tedanje dobe za socialne reforme: iz Švice mu je poročal prof. Decurtins, o razmerah na Angleškem kardinal Manning, iz Amerike kardinal Gibbons.

K št. 12. — Zlasti priznalno so se o okrožnici »Rerum novarum« izrazili švicarski socialisti. A tudi nemški cesar Viljem II. je bil tiste čase v zvezi z Leonom in je celo nekako tekmoval za prvenstvo pri reševanju socialnega vprašanja. Kakor je poročal tedaj »Slovenec« (27. maja 1891, št. 118), se je celo židovska »Neue Freie Presse« klanjala geniju Leona XIII. in imenovala papeža »odkritosrčnega prijatelja delavcev«; okrožnica sama, se ji je pa zdelo, da ima »preveč posvetno lice«.

K št. 14. — Zlasti na Francoskem so še dalje časa delovali vplivi nekdanje močne katoliške struje, ki je vsaj deloma branila staro liberalno modrost: laissez faire, laissez passer, češ, da naj se država ne vtika v socialne zadeve, ampak naj prepusti te reči krščanski dobroti in ljubezni. Tudi ob besedilu okrožnice same je nastalo dosti nesporazuma, ko so nekateri hoteli najti v njej več, drugi pa zopet manj, kakor je bil vanjo položil Leon XIII.

K št. 20. — Papež misli »krščansko sociologijo«, ki se loči od moderne sociologije. Moderna sociologija namreč preučuje predvsem postanek družbe in družb v zgodovini človeštva ter zakone, ki se po njih vrši diferenciacija in integracija raznih združb. Krščanska sociologija pa preučuje, kako naj bi se človeška družba uredila in preuredila, da bi najbolje služila obči blaginji.

K št. 21—22. — Tako so v versailski mirovni pogodbi določbe o delu, ki so stvarno in tuintam do besede v soglasju z okrožnico »Rerum novarum«: o koalicijski pravici delavcev, o delu (da ni blago), o tedenskem počitku (da znašaj vsaj 24 ur in da bodi v nedeljo), o prepovedi dela otrok, o omejitvi dela mladost-

nikov, da mora država ustanoviti nadzorstvo v obrambo delavcev itd. Albert Thomas je v poročilu Mednarodnega urada za delo (1930) javno priznal, da daje okrožnica »Rerum novarum« inspiracije in enotno idejno podlago raznim političnim strankam, ki niso konfesionalne. O mogočnem vplivu te okrožnice je zapisal Albert Thomas lepe besede tudi v publikaciji »Dix ans d'organisation internationale du travail« (Genève 1931). Okrožnico imenuje »Charta catnolica dela«. (Prim. »Osservatore Romano« 2. maja 1931, št. 106.)

K št. 28. — Nova pravna panoga, ki o njej govori okrožnica, je »delovno pravo« (Arbeitsrecht), zakoni o zaščiti delavstva itd.

K št. 31. — Tudi pri nas se je začela vsa organizacija krščanskega delavstva po l. 1891. Že na I. kat. shodu 1892 je govoril Ig. Žitnik o delavskem vprašanju in se skliceval tudi na orožnico »Rerum novarum«, češ Leon XIII. je dejal: »Delavsko vprašanje je stopilo v prvo vrsto vsega časovnega gibanja.« (Prim. Poročilo, 94.) Tudi mladi dr. Krek se je že oglašil v debati. »Zavedati se moramo,« je dejal, »da ne delimo delavcem milosti, ampak pravico.« Potem pa je dostavil značilne besede: »Naše želje so mnogo večje, kakor jih tukaj moremo in smemo izraziti. Naj se premotrivajo ta vprašanja, da dobe ob času potrebe nekaj mož pripravljenih, ki bodo bistrrega očesa pomagali zidati novo poslopje na krščanski podlagi.« (Poročilo, 100 sl.). Za pozdrav shodu je pa napisal pesem, ki je v njej opozarjal na resnobo socialnega vprašanja: »Nasičen je zrak že grozečih snovij, Oj, čujmo še, predno vihar se vzbudi!« (Poročilo, 31). L. 1894 je dr. Krek ustanovil prvo kat. delavsko društvo v Ljubljani, potem se je pa začelo snovanje in delovanje na vseh poljih.

K št. 34. — Hud boj se je bil pred svetovno vojno za obliko strokovnih organizacij na Nemškem. Tako zvana »kölnska struja« je branila interkonfesionalno obliko (poleg nevtralnih strokovnih organizacij naj bi bila za versko in npravno izobrazbo delavcev posebna katoliška delavska društva); druga, »berlinska struja«, je hotela enotno katoliško organizacijo s strokovnimi odseki (Fachabteilungen). Papež v tej okrožnici pravi, da treba vprašanje presojati po razmerah.

K št. 39. — Magna Charta (libertatum) se je imenovalo pismo, ki je z njim angleški kralj Janez II. »brez dežele« l. 1215 priznal plemstvu, duhovščini in mestom posebne svoboščine. Bila je nekaka »osnova« angleške ustave. Tako je bila okrožnica »Rerum novarum« neka osnova delavstvu pravičnega socialnega reda. Tako je omenil pri nas dr. Krek že v »Kat. Obzorniku« V (1901) 94: »Charta magna delavcev se imenuje po pravici.«

K št. 42. — Papež se obrača proti moderni gospodarski znanosti, ki uči, da ima gospodarstvo svoje zakone, ki nimajo nobenega opravka z moralo in npravnimi normami. Papež priznava gospodarstvu neke svoje zakone, toda nikakor ne popolnega samozakonja, popolne avtonomije. Gospodari človek, ki je pa dolžan vse delovanje uravnavati po božjih zakonih in glede na najvišji cilj, ki je Bog. Tudi cilji gospodarstva se morajo podrediti tem zakonom in temu cilju.

K št. 47. — Prim. splošne opombe (1 b)! Ločiti je treba tako zvano menjalno pravičnost (iustitia commutativa), ki v raz-

merju poedinca do poedinca daje vsakemu svoje, pa socialno pravičnost (iustitia socialis), ki po njej poedinec daje družbi, kar gre družbi (iustitia legalis), in družba poedincem, kar gre poedincem (iustitia distributiva), kakor tudi razne organizacije v državi drugim organizacijam, kar gre le-tem (iustitia socialis v ožjem pomenu, kakor jo imenujejo nekateri). Meje lastnine določa menjalna pravičnost, to se pravi, če kdo seže preko mej svojega in si lasti tuje, greši proti pravičnosti v najstrožjem pomenu, dela krivico, ki jo je dolžan popraviti, krši pravico, ki jo pravi lastnik lahko iztoži. Kako pa lastnik svojo lastnino rabi, to, pravi papež, ni več zadeva pravičnosti v strogem pomenu. Če tak človek svojo last zlorabi, greši; greši n. pr., če ne daje od svojega izobilja ubogim, a ta greh ni zoper pravičnost v najstrožjem pomenu in takšne dolžne miloščine ubogi ne more iztožiti.

K št. 47 sl. — Papež ne obsoja torej vseh »kontroverz« o lastninski pravici, temveč le hoče, da se vrše v pravih mejah, potem pa da se ob teh kontroverzah ne žali ljubezen in krši sloga. Zlasti naj bi po papeževih navodilih moralisti in sociologi natančneje preučevali naravo dolžnosti, ki so združene z lastnino, pa meje, ki naj se postavijo lastnini, nje rabi, oz. izvrševanju lastninskih pravic po zahtevah občje blaginje. To dokazuje, da po papeževi sodbi v teh rečeh še ni zadnje jasnosti.

K št. 49. — Zelo važni so nauki tega odstavka. Papež naglašja, da so oblike lastninske pravice le nekaj časovnega in menljivega (relativnega). Prim. splošne opombe (Preporna vprašanja 1 b). Papež tudi jasneje kakor Leon XIII. priznava državi, a tudi samo državi, pravico, da o teh rečeh zakonito odloča. (Prim. resolucijo socialnega dneva 1928, III. 2; Čas XXIII, 1928-29, str. 2.)

K št. 50. — Moralisti imenujejo »svobodne dohodke« »superflua«, »odvečne« dohodke, to je, dohodke, ki niso vezani po potrebah pristojnega življenja. Zlasti tudi glede teh ima torej človek npravne dolžnosti: človek je dolžan od tega, kar mu preostaja, dajati potrebnim. Ko papež našteva več takšnih npravnih dolžnosti, ne misli reči, da vežejo vsakega vse, ampak vsakega po razmerah: kdor ima malo, more tudi dajati le malo (miloščino ubogim); kdor ima več, mora biti že darežljiv; kdor pa ima veliko bogastvo, mora dajati obilno miloščine, obilno darov ali pa mora sam kaj velikega ustvariti, kar naj služi blaginji človeštva. To krepost so stari imenovali »magnificentia«, veledelnost. Že Aristoteles je omenil, da magnificentia rada bogastvo obrača v božjo čast. Tudi v srednjem veku so bogati radi zidali cerkve, a tudi gostišča, bolnišnice, sirotišča itd.

K št. 52. — Prim. splošne opombe (1 c). Med sociologi, ki imajo delo za edini prvotni pravni naslov lastnine, je tudi profesor P. A. Hrováth O. P. v knjigi: Das Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas v. Aquin (Graz 1929, 112); prof. J. Ude (v najnovejšem delu: Soziologie, Leitfaden der natürlich-vernünftigen Gesellschafts- und Wirtschaftslehre im Sinne der Lehre des hl. Thomas von Aquin, 1931) ima delo za edini naravnopravni naslov lastnine (str. 235); prilastitev dobi svojo upravičenost le po delu ali glede na delo (242).

K št. 52. — Delo, ki se imenuje »specifikacijsko« (izvirnik pravi *industria seu specificatio quam vocant*), je delo, ki da proizvodu novo lice, ki prirodni pridelek predela, n. pr. žito v moko, kožo v usnje, rudo v železo, železo v orodje itd. Nekateri moderni ločijo trojno delo: *okupatorno*, ki se kake prirodnine polasti; *fruktifikatorno*, ki podpira plodnost narave, in *specifikatorno* delo, ki pridelek ali izdelek ene vrste izpreminja ali predeluje v izdelek nove vrste, ki v tej obliki ustreza posebnim človeškim potrebam.

K št. 53. — Ker so tudi snovne reči in sile v gospodarstvu produktivne, zato pravi papež (tu v naslovu in zopet pod št. 55), da so za produkcijo potrebna *snovna sredstva* ali *kapital* pa delo (*res* seu »*capitale*« et *opera*). V Leonovi okrožnici je bilo rečeno samo »*res*« (et *opera*). Ko je Herderjeva izdaja prevedla to besedo z nemško »*das Kapital*«, je Hohoff javno ugovarjal, da je ta prevod potvorba, češ »*res*« pomeni *Sache*, *Gegenstand*, potem *Besitz*, *Hab* und *Gut*, a nikdar ne tega, kar beseda »*kapital*« (Prim. W. Hohoff, *Die Bedeutung der Marxschen Kapitalkritik*, 182 sl.). A sedaj je Pijeva okrožnica avtoritativno zenačila »*res*« in »*capitale*«.

Iz splošnih opomb (rešitev prepornih vprašanj II b) že vemo, kako je s to rečjo. Hohoff pojmuje besedo »*kapital*« marksistično. Kapital so mu tvarna sredstva le, kolikor se jim v sedanjem socialnem redu prilašča delež edino od delavčeve delovne sile proizvedene vrednosti. Jasno je, da po takšnem pojmovanju ne bi bilo mogoče reči, da sta za gospodarsko proizvajanje potrebna delo in kapital, ker bi se to dejalo, da je potrebno izkoriščanje delavcev.

Če pa priznavamo, da tudi tvarna sredstva, seveda skupaj z delom, proizvajajo vrednost, in jih zato imenujemo »*kapital*«, tedaj je upravičena trditev, da sta za proizvajanje gospodarskih dobrin potrebna kapital in delo.

Prvi slovenski prevod okrožnice »*Rerum novarum*« l. 1891 je (seveda po nemškem) prevedel »*res*« z besedo »*kapital*«, dr. Tominec (pod Hohoffovim vplivom) v najnovejšem prevodu z besedo »(tvarni) predmet«. Sedaj po Pijevi okrožnici bomo lahko mirno rabili besedo »*kapital*«. Pripomniti bi še bilo, da tudi dr. Krek besede »*kapital*« ni rabil marksistično. V litograf. »*Narodni Ekonomiji*« (str. 72) pravi: »Mi definiramo kapital tako-le: Kapital je blago, ki služi nadaljnji produkciji.« Vendar je imel (po tej definiciji nekoliko nelogično) z mnogimi drugimi tudi zemljo za kapital, torej zemljo, tvarne dobrine, stroje, skratka vse snovne reči, ki služijo za proizvajanje novih stvarnih dobrin.

Treba je pa dobro ločiti, ali kdo dela na svojem, oziroma ob stvari, ki ni še nikogar, ali na tujem. Leon XIII. dokazuje zasebno lastninsko pravico do zemlje skoraj z istimi besedami kakor Cankarjev hlapec Jernej svojo pravico do Sitarjevega sveta. Človek, ki obdeluje zemljo, pravi Leon, »vrtisne zemlji takorekoč obraz svoje osebnosti«, delo, ki se je po njem pusta ledina izpremenila v plodno njivo, »se je z zemljo tako zraslo in spojilo, da se ponajveč ne da več od nje ločiti« — »kakšna pravica bi bila ta, da bi si drugi prilastil in užival, kar je oni v potu obdelal? Hlapec Jernej pa prav tako

medruje, da »tam ni bilo ne za ped prsti, na kateri bi se poznal trud njegovih rok, njegovega čela«; »vse to je vzraslo čudežno iz moje krvi in iz mojega pota; če tam poklekneš in natanko pogledaš grudo, pa boš videl, da je moja«. V čem je razlika? Zakaj Leon prisvaja onemu pravico do zemlje, hlapcu Jerneju pa te pravice nočejo priznati? Oni je obdeloval zemljo, ki ni bila še nikogar, in Leon dokazuje, da pravni naslov za njegovo lastninsko pravico ni le sama prilastitev (occupatio), temveč tudi njegovo delo, ki je z njim zemljo močno izpremenil, tako da bi ga ogoljufali tudi za sadove njegovega dela, če bi mu odrekli lastninsko pravico do take zemlje. Hlapec Jernej je pa delal na zemlji, ki je bila Sitarjeva, zato ima pravico do deleža sadov, a ne do zemlje same. Zgodila se mu je velika krivica, če ni bil delež tolik, da bi mogel po tolikih letih sedaj na stara leta mirno živeti, poleg tega je grda nehvaležnost, da ga sedaj pode od hiše, a da bi bila zemlja njegova last, tega mu pravica ne more prisoditi. (Cankar je tiste čase, ko je pisal »Hlapca Jerneja«, hodil s socialisti, dasi Jernejevo modrovanje prav za prav ni socialistično, ker hoče zemljo ne za skupnost, ampak zase.)

K št. 56. — Ko bi bilo edini činitelj vrednosti delo, bi bila najbolj naravna zahteva, naj se kapital »socializira«, to je, kapital naj bo skupna last, vsi pa delavci v službi družbe. Nekateri (med katoličani) pa niso šli tako daleč, temveč le zahtevajo, da dobe delavci vso vrednost, kapitalistu naj se le plača delo, če ga je tudi sam kaj opravil, potem pa da odškodnina za obrabo kapitala oz. potrebna vsota za obnovo kapitala. Tudi nekateri, ki ne izvajajo vse vrednosti iz dela, »modrujejo« tako. (Papež jih imenuje »intelektualce«.) Tako n. pr. voditelj posebne dunajske katoliške sociološke struje, dr. K. Lugmayer. (Prim. Lugmayer, Grundrisse zur neuen Gesellschaft, Wien 1927, str. 57.) — Značilno je pa, da Lugmayer odločno zavrača vsak socializem. V razlagi Leonove okrožnice »Rerum novarum« (Wien 1927², 59) imenuje socializem »eine Irrlehre« in dostavlja: »Ein völliger Unsinn ist es, von einem christlichen Socialismus zu sprechen, wenn man damit soziale christliche Bewegungen kennzeichnen will.«

K št. 60 sl. — Paziti je, kako zelo papež poudarja, da treba proletarce rešiti proletarstva in jim dati v družbi dostojen in varen položaj. Nekateri, pravi, so na to pozabili, drugi so to morda celo nalašč zamolčevali, še drugi so mislili, da je to nemogoča ali celo nepravna stvar, in vendar, pravi odločno, se to more in mora zgoditi. »Z vsemi silami se je treba prizadevati itd.« (62).

K št. 69. — Tu papež zavrača tiste (zopet tudi katoličane), ki pravijo, da ima delavec pravico do »vsega donosa dela« (auf den vollen Arbeitsertrag) ali, kakor se izraža papež, da mora biti plača za delo enaka vrednosti, ki jo je delo proizvedlo. Tako n. pr. linški program avstrijskega krščanskega delavstva (ki ga je izdelal dr. Lugmayer). Ko to trdijo, se sklicujejo tudi na okrožnico »Rerum novarum«, kjer je Leon XIII. dejal: »Kakor slede učinki vzroku, ki jih je povzročil, tako je prav, da so sadovi dela tistega, ki je dal delo« (8). Glede Leona XIII. je pripomniti, da utemeljuje s tem le lastninsko

pravico do zemlje, ki še ni nikogar in jo je kdo sam obdelal. Tukaj gre za sadove dela, ki nastanejo s sodelovanjem »kapitala«, t. j. raznih tvarnih dobrin in naravnih sil. Tu pa to, kar se imenuje »donos« ali »sad« dela, ni čist donos dela, ni donos samo dela, temveč dela in kapitala, zato gre vsakemu svoj delež (prim. 54). Prim. št. 70.

K št. 70. — Tu je zelo pomembno, kako papež določuje socialni značaj dela, torej ne le po tem, kar delo daje za skupnost, temveč tudi po tem, kar ima od skupnosti. Brez pravnega reda, brez sodelovanja drugih obrti, zlasti pa brez združbe uma, tvarnih pogojev in dela delo ne bi rodilo sadov, zato le-teh tudi ni mogoče ne glede na one prav ceniti in prisoditi.

K št. 72 sl. — Prim. splošne opombe.

K št. 79—81. — Tu se papež bori za organsko pojmovanje družbe in države nasproti individualizmu in centralizmu.

K št. 82. — Papež pravi, da mora prenehati borba »razredov«, »classium«, in se ustanoviti složno sodelovanje »ordinum«. Ta beseda pomeni, kakor je razvidno iz naslednjih odstavkov (83—88), da naj se delodajavci in delavci, ali še bolje, vsi pripadniki iste obrti, istega poklica, »organizirajo« v posebne »socialne organizacije«, tako da bo družba organska enota teh nižjih organizmov. Nemci imenujejo to »berufsständische Ordnung«. Papež ne zanikuje, da so lahko eni ter drugi, delodajavci in delavci, združeni za svoje posebne interese še v svojih, strokovnih organizacijah (sindikatih), toda le-te naj bi bile zopet združene in »urejene« v višjih enotah (ordines). Okrožnica imenuje te združbe tudi »collegia« seu »corpora«, ali »consortia iure proprio utentia« (84), to je, samoupravne korporacije. Ker pozneje (92 sl.) papež sam opozarja na italijanski korporativni gospodarski sistem, smo v slovenskem prevodu porabili (za »ordines«, »collegia« in »corpora«) že znano besedo »korporacije«.

Misel v okrožnici je itak še precej splošna. Časih se zdi, da so »collegia« zopet še pod višjim »ordo«. Jasna je pa iz vsega osnovna zahteva, da se gospodarstvo »uredi« in da se tisti, ki gospodarijo, »organizirajo« v višje in višje organizme, tako da bo vsa družba in država z njo zopet organska enota; le tako da bo prenehala anarhija, razbrzdana konkurenca in nenaravni razredni boj.

Sicer pa ta misel o korporacijah nasproti socializmu dosti splošno prodira. Lugmayer je zbral v »Grundrisse zur neuen Gesellschaft« (1927) nekaj takih novodobnih načrtov, ki imajo vsi za osnovo organizacijsko misel. H. P e s c h, pravi, s svojim sicer nelepim izrazom »solidarizem« noče drugega kakor to, kar drugi imenujejo »berufsständische Bedarfswirtschaft« (113). Prav tako hoče O t h m a r S p a n n »eine berufsständische Wirtschaftsordnung« (113). M ö l l e n d o r f - W i s s e l je še socialist, a že klije pri njem iz socializma »der berufsständische Selbstverwaltungsgedanke« (155). Zelo značilno je, da je med temi možni tudi W a l t e r R a t h e n a u. Nekateri so ga imeli za socialista, toda njegova osnovna misel nikakor ni socialistična, temveč le socialna: »Die künftige Ordnung wird eine privatwirtschaftliche sein, doch keine ungezügelte« (116). Tudi on govori o javnopравnih zvezah raznih poklicev (Berufsverbände).

Torej ne socializem, ne individualizem, temveč organsko pojmovanje družbe!

K št. 89. — Jako lepo je tu označena zlata srednja pot, ki jo bo moralo hoditi narodno gospodarstvo v bodočnosti, če naj res služi skupni blaginji vseh slojev in stanov. Ne razbrzdana svobodna konkurenca, kakor v prvi dobi kapitalizma, ne avtokratija bank, trustov in kartelov, kakor sedaj, temveč socialna pravičnost in socialna ljubezen morata biti vodilno načelo novega gospodarskega reda. — Pomniti je, da sta, kolikor nam je znano, tu prvič v svečani cerkveni izjavi porabljena izraza »socialna pravičnost« in zlasti novi izraz »socialna ljubezen«. — O izrazu »samodržstvo« (lat. potentatus) prim. opombo k št. 106.

K št. 92. — Papež misli tu na italijanski korporativni sistem. O tem prim. poučno studijo dr. Ahčina v »Času« (XXIII, 1928-29, 216—236): Fašistični sindikati. — Beseda sindikat pomeni v romanskih deželah strokovno organizacijo delavcev ali tudi delodajavcev. (Izprva je pomenila strokovna društva delavcev z revolucionarnim značajem, zdaj strokovna društva sploh.)

K št. 106. — Že v odstavku pod št. 89 papež rabi nenavadno besedo »potentatus« za tisto gospostvo in moč, ki si jo je pridobil kapital v naši dobi. Ko je namreč kapitalizem uvidel, da razbrzdana konkurenca njega samega ubija, so se začela podjetja združevati (družiti v kartele in truste). Tako smotno urejajo produkcijo in si ne delajo na trgih konkurence. Imamo že celo vrsto internacionalnih družb (mislimo na Oil Compagny), ki gospodujejo v produkciji in na svetovnih trgih. Obenem so si domala vso industrijo podvrgle velike banke, ki se v njih »akumulira« kapital. Tako se je res izvršila, kakor je bil napovedal Marx, splošna »akumulacija« in »centralizacija« kapitala, pravi »monopol kapitala« (Marx, Das Kapital, I^a, 728). Ta moč kapitala se ne kaže le na gospodarskem polju, temveč sega tudi v politiko in v vse narodno in državno življenje. To absolutno nadvlado kapitala nad vsem življenjem, to premoč bank in velikih finančnikov (plutokracije), a tudi velike industrije je papež označil z latinsko besedo »potentatus«, dodeva mu tudi prilastek »despoticus«: »despoticus potentatus«. Razni prevodi različno prevajajo: hegemonija, supremacija, diktatura; nemški prevod ima »Vermachtung«. Slovenski prevod podaja besedo: »samodržstvo«. Beseda je sicer povzeta iz političnega življenja, a se zdi, da je porabna tudi tu; znači namreč absolutno, avtokratično gospostvo in moč.

K št. 109—110. — Tu so klasično opisane posledice samodržstva modernega kapitalizma: boj za gospodarsko moč, boj za moč v državi, boj med državami, nacionalizem in imperializem.

K št. 117—121. Gl. splošne opombe! Za religiozne socialiste in krščanske socialiste prim. dr. Ahčinov članek v »Času« (XXIV, 1929-30, 122—132, 182—193): Socialna orientacija katoliške mladine v Nemčiji. Glavna zastopnika »krščanskega socializma« na Nemškem sta Vitus Heller in Josef Kral. Prvi (prej tajnik kat. »Volksvereina«) je osnoval krščansko socialno državno stranko (CSRP), ki se bori zlasti proti Centrumu, drugi »zvezo

krščanskih socialistov« (Bund christlicher Sozialisten). Oba sta tudi napisala vsaj svoje programatično delo: Kral, Der christliche Sozialismus (1919), Heller, Das Programm des christlichen Sozialismus (1922). Heller izdaja tudi list »Das neue Volk«. Heller načelno obsoja kapitalizem »kot sam na sebi nemoralen in nekrščanski«. Noče socializma, a preuredbo lastninske pravice; vsak naj ima le toliko zemlje, kolikor je more z družino sam obdelovati; lastnina, ki služi profitu, naj se razlasti. Obrate naj prevzamejo delavske strokovne organizacije, a vsak obrat naj bo samoupravna edinica. To je mogoče doseči le z revolucijo. Prehodno je potrebna diktatura proletariata.

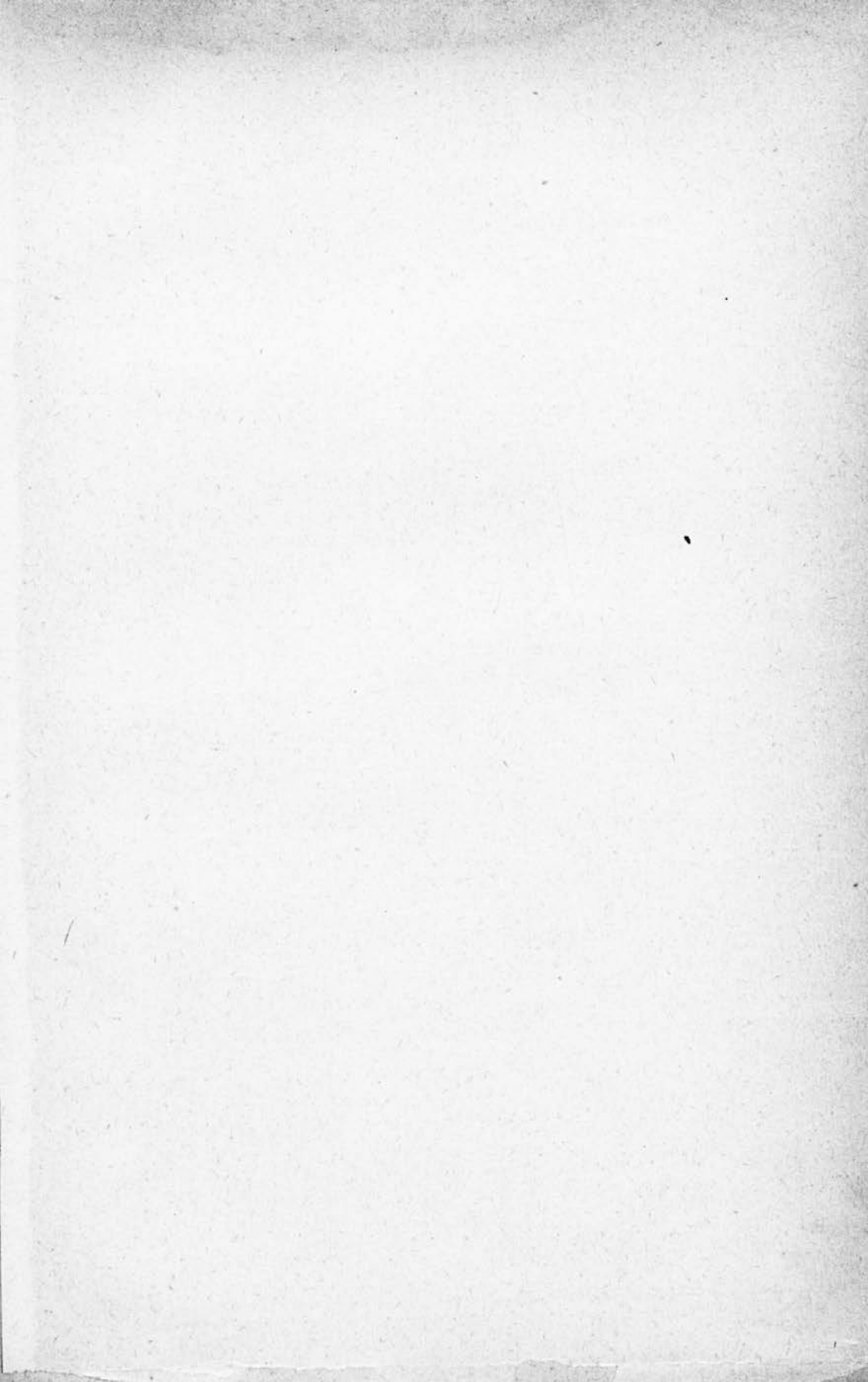
Namen »religioznih socialistov« je socializem »pokristjaniti«. L. 1919 se je ustanovil »Bund religiöser Sozialisten«. Pozneje so se združili še »katoliški socialisti« z listom »Das rote Blatt«. Njih namen je, »napraviti za vernega proletarca prostora v socializmu in za socialističnega proletarca prostora v cerkvi«.

K št. 122. — Glede poskusov, da bi si socializem vzgojil nov rod prim. poročila P. Cirila Fischerja O. F. M. v Linzer Quartalschrift (zlasti 1928 in 1929). Sicer prim.: K. Algermissen, Sozialistische und christliche Kinderfreundebewegung. Verlag J. Giesel, Hannover. Socialisti na vse načine poskušajo, kako bi mladino vzgojili za socializem, in sicer določno in načelno za protikrščanski socializem. V ta namen organizirajo mladino (»Kinderfreunde«). Nasproti vsaki cerkveni slavnosti, ki mladino »mika«, napravijo svojo, socialistično, če mogoče, še mikavnejšo. Tako napravljajo nasproti »procesijam« ob istem času pohode in sprevode v prirodo, prirejajo prazniške izlete, praznovanja na travnikih in v gozdih itd. Ker je ta vzgoja popolnoma svobodomiselna in brezbožna, pravi papež po pravici, da je bil nje oče liberalizem, a dedič da bo boljševizem.

K št. 133. — V drugem delu tega odstavka govori papež o pridčbitnih družbah, potem zlasti o akcijskih družbah in njihovih hibah. (Poglavitna je pač tako zvana »brezimmnost«: če se delavcem gode krivice in se pritožijo na ravnateljstvo, se to sklicuje na upravni odbor, upravni odbor na občni zbor, občni zbor pa sestoji iz članov, ki komaj vedo ali pa sploh ne vedo, kako je s podjetjem in kako se ravna z delavci, ampak jim je največkrat le za to, da bi akcije nesle čim več profita. To je tista zloglasna »bezimmnost«, da ni nikjer nikogar, ki bi ga mogli delavci osebno na odgovor poklicati.)

K št. 148. — Prisrčen opomin k edinstvu. Treba je, pravi papež, imeti skupno dobro pred očmi in radi njega, če treba, časih žrtvovati tudi svoje nazore in misli. Vse delovanje pa naj bi prešinjala misel na Kristusa Kralja!

A. U.

20 x